

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
FOLKLORAS UN ETNOLOĢIJAS KATEDRA

Baltu filoloģijas bakalaura studiju programmas

3. kursa studente

Rūta Karlsonē

Stud.apl.Nr. rk15038

FOLKLORAS IDEOLOĢIZĀCIJA LPSR (1941-1955)

BAKALaura DARBS

Darba zinātniskā vadītāja

Dr. habil.philol., LU prof. Janīna Kursīte

RĪGA 2018

ANOTĀCIJA

Bakalaura darbā īstenots izvirzītais **darba mērķis** - analizējot folkloristu zinātnisko ekspedīciju materiālus, noskaidrota padomju ideoloģijas ietekme uz latviešu tradicionālo folkloru, kā arī šim mērķim pielietoto metožu izmantojums. Pētījumā papildus analizējot tieši padomju perioda tautasdziesmas, mēģināts izprast, cik daudz tajās ir atspoguļota padomju ideoloģija, aplūkojot kā saturiski un formas ziņā mainījušās klasiskās tautasdziesmu četrindes.

Folklorā ir viens no konceptuāli nozīmīgākajiem padomju ideoloģijas atspoguļotājiem LPSR. Politiskās varas maiņa ietekmēja folkloras lomu sabiedrībā un šī ietekme būtu jāpēta skatoties uz visu padomju laika kontekstu kopumā, jo ideoloģijas ietekmi un folkloru nav iespējams pētīt tikai no viena norobežota skatpunkta. Bakalaura darbs ir pirmais solis ceļā uz padomju folkloras plašāko aptveri kontekstā.

Atslēgvārdi: Staļins, padomju ideoloģija, darbs, tautasdziesma, buržuāzija.

ANNOTATION

In this bachelor's thesis raised works goal has been accomplished - analyzing folklorists scientific expedition materials, soviet ideologies influence on Latvian traditional folklore and methods used to accomplish it had been found out. In the research, additionally analyzing soviet period folk songs, it is tried to understand, how much soviets ideology is reflected, and analyzed how folklore content and form has changed the classic folk song four - rows.

Folklore is one of the conceptually most important soviet ideologies reflectors in LSSR. Political authorities change influenced folklores role in society and this influence should be researched by looking at overall context of soviet time, because it is impossible to study ideologies influence and folklore just from one limited point of view. This bachelor's thesis is the first step on way for wider understanding in the context of soviet folklore.

Keywords: Stalin, soviet ideology, work, folk song, bourgeoisie.

SATURS

IEVADS	4
1. PADOMJU FOLKLORAS PĒTNIECĪBA	8
1.1. Folkloristikas vēstures ideoloģizācija	10
2. FOLKLORA LPSR	14
2.1. Darba loma padomju folklorā	17
2.2. Sociālistiskais reālisms	19
2.3. Padomju folklorā kā cīņa pret vācu buržuāziju	21
2.4. Folkloras vākšana	24
3. FOLKLORAS IDEOLOGIZĀCIJA	28
3.1. Folkloristu zinātniskās ekspedīcijas.	28
3.2. Folkloras ideoloģizācija tautasdziesmās	43
SECINĀJUMI	51
SAĪSINĀJUMI	53
AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS	54

IEVADS

Folkloras un visa tautas radītā daiļrade bieži (īpaši totalitārās vai pustotalitārās iekārtās) ir kalpojusi ideoloģiski politiskiem mērķiem. Staļina valdīšanas laikā, kas Latvijā aptver daļu no 1940. un 1941.gada, kā arī pēckara posmu līdz 1953.gadam, folkloras iegrožošanas un ideoloģijas metodes ilgstoši ietekmēja Latvijas folkloras attīstības dabīgo gaitu, to ļaunprātīgi izmantojot sociālisma ideju uzspiešanai un mākslīgai iesakņošanai tautas vidū. Padomju laikā pirmskara posmā aizsāktā folkloras vākšana un popularizēšana turpinājās. Ignorējot, ka tā ir tautas māksla un tajā rodama sena tautas pagātne un uzskati, kas varētu būt un ir pretrunā ar padomju iekārtu, varas pārstāvji atrada veidus kā apiet vai pārrakstīt vēsturi atbilstoši jaunajiem ideoloģiskajiem uzskatiem arī folkloristikas jomā.

Pētniecības darba **tēmas aktualitāte** pamatota norisēs, kas vērojamas latviešu sabiedrībā kopš padomju perioda beigām līdz pat mūsdienām. Joprojām rīkoto folkloras ekspedīciju pētnieki dodas pie cilvēkiem, kas ir pagājušu laiku vistuvākie liecinieki un apliecina to, ka par pagātņi joprojām ir jārunā. Folkloras ideoloģizācija padomju apstākļos bija vistiešākajā veidā saistīta gan ar sabiedriskās dzīves, gan sava laika politiskajiem notikumiem. Padomju okupācijas laiks un tam sekojošā atmoda nav senī notikumi un par to liek atcerēties ik pa laikam saasinātie notikumi mūsdienu politikā, sabiedrībā, kas norāda uz tēmas joprojām esošo aktualitāti. Tas ir, piemēram, nesen aktualizētais jautājums par padomju laika čekas ziņotājiem, kurus, pārfrāzējot, ironiskā veidā varētu dēvēt par “teicējiem”. Tas arī jautājums, ko iesākt ar padomju un vācu okupācijas laikā diskreditētajām pentagrammas un svastikas zīmēm u.c.

Bakalaura darba pētījuma objekts ir latviešu tradicionālās folkloras ideoloģizācija, lietotās metodes un līdzekļi. Tiek pētīta arī uzspiestās padomju ideoloģijas attīstības gaita folklorā, kā arī šīs folkloras loma, varbūt arī - mācība, mūsdienās. Bakalaura darbā ietvertās pētījuma robežas ir no 1941.gada līdz 1955.gadam, kad palēnām tika atmāskots Staļina personības kults, jo, kā no vēstures avotiem zināms, vēl pāris gadus pēc Staļina nāves viņa dievināšana un aizsāktais politiskais kurss turpinājās. Ietverts arī laika periods no 1941.gada līdz 1945.gadam, kas arī ir okupācijas, bet nacistiskās okupācijas periods. Tas nepieciešams, lai salīdzinātu abu totalitāro okupācijas režīmu ietekmi uz folkloru un tās apzināšanu.

Bakalaura darba tēma ir manai paaudzei mazzināma, bet tādēļ tā ir ne mazāk interesanta. Tēma aplūkota no šodienas skatījuma uz pagājušā gadsimta traģiskajiem un traģikomiskajiem vēstures notikumiem. Darbs ir mēģinājums saprast pagātņi no jauna cilvēka skatpunkta, lai rastu iespējamās atbildes par noteikta laikposma sabiedriski politiskās dzīves parādību atspoguļojumu folklorā un par ideoloģijas lomu tautas daiļradē.

Lai izveidotu aplūkotā perioda vispārēju raksturojumu un aptvertu folkloras ideoloģizācijas galvenās metodes, pamatā tika izmantoti latviešu padomju folkloras zinātniskie vai it kā zinātniskie izdevumi. Kā galveno te jāmin Jāņa Niedres 1948.gadā izdoto monogrāfisko apcerējumu "Latviešu padomju folklorā", kas uzskatāma par pirmo marksistiskās latviešu folkloristikas kursu. Grāmatā aplūkota gan pašas padomju folkloras būtība, gan vēsture, gan arī atsevišķi skatīta pirmspadomju un padomju folklorā, kas ļauj darbu skatīt kā padomju folkloras pamatu veidošanu.

Bakalaura darbā izmantotas arī padomju laikrakstu publikācijas, zinātniskie krājumi, folkloras ekspedīciju materiāli un bakalaura darba autores veiktās intervijas ar folkloras pētniekiem, kas paši piedalījušies padomju laikos rīkotajās ekspedīcijās vai par tām dzirdējuši no gados vecākiem kolēģiem. Ekspedīciju materiāli iegūti no garamantas.lv vietnes. Pētījumā kopumā izmantoti astoņu folkloristu zinātnisko ekspedīciju savāktie materiāli no 1947.gada līdz 1954.gadam. Interviju materiāli ar folkloristiem iegūti no personīgā krājuma.

Darbā izmantota salīdzinošā metode, kas noder, lai salīdzinātu padomju un tradicionālo folkloru galvenokārt to semantiskajās atšķirībās, bet arī formā. Kā arī tiek izmantota kontekstuālā metode. „Pirmkārt, pētāmās parādības nozīme tiek meklēta tās dziļākā saistībā ar dzīves īstenību, kura savukārt tiek aplūkota dažādos griezumos vai kontekstos – sociālos, kultūras, individuālos, psiholoģiskos, ideoloģiskos u.tml”. „Otrkārt, pētāmās parādības nozīme tiek uztverta nevis kā objektīvi, bet kā interpretējama, ņemot vērā daudzveidīgus kontekstuālos faktorus, kuru mijiedarbības rezultātā tā veidojusies. Tādējādi mainīgajā kontekstuālajā vidē jebkurai parādībai iespējamās vairākas nozīmes – katrā situācijā cita.”¹ Kontekstuālā metode izmantota, lai analizētu atsevišķās ekspedīcijas visā Staļina varas gadu folkloristikas kontekstā, kā arī lai iespējami aptvertu ekspedīciju materiālus to ideoloģiskajās kopsakarībās.

---

¹ Krogzeme-Mosgorda B. Kontekstuālā pieeja skolēnu atmiņu albuma materiāla interpretācijā. *Letonica*, 2004, Nr. 11, 19.-20. lpp.

Bakalaura darba mērķis un uzdevumi:

Bakalaura darba mērķis ir noskaidrot padomju ideoloģijas ietekmi uz latviešu tradicionālo folkloru un šim mērķim pielietoto metožu izmantojumu.

Lai sasniegtu mērķi, tiek izvirzīti sekojoši darba uzdevumi:

1. Iepazīt padomju folkloras pētniecību mūsdienu un padomju folkloristikas kontekstā;
2. Veikt intervijas ar folkloristiem, lai iegūtu mūsdienu pētnieku skata punktu;
3. Iepazīt padomju folkloristikas galvenās tendences latviešu folkloras ideoloģizācijai, veidojot bakalaura darba teorētisko pamatojumu;
4. Izpētīt padomju folkloras vākumu, ideoloģizācijai izmantoto metožu pielietojumu un ideoloģizācijas centienu attīstības gaitu folkloristu zinātniskajās ekspedīcijās;
5. Izpētīt kā padomju ideoloģijas ietekmē tika mainītas latviešu tradicionālās tautasdziesmas.

Bakalaura darbu veido anotācija latviešu un angļu valodā, ievads, trīs nodaļas ar apakšnodaļām, apzīmējumi, secinājumi, avotu, izmantotās literatūras saraksts.

1. PADOMJU FOLKLORAS PĒTNIECĪBA

Plaši pētījumi par padomju folkloru, tās nozīmi, konstrukciju, vēlamajiem mērķiem un sasniegumiem iznākuši tieši LPSR laikā. Šiem pētījumiem gan ir ideoloģiska piegarša un tie skatāmi arī kā paši par sevi ideoloģijas ietekmes rezultāts. Ideoloģiska rakstura pētījumus viens no pirmajiem folkloras jomā aizsāka latviešu žurnālists, rakstnieks, literatūrzinātnieks Jānis Niedre, kura darbs “Padomju folklorā” uzskatāms par pirmo marksistiskās latviešu folkloras kursu. Tajā tiek plaši aprakstīts iepriekšējo metožu absolūts nezinātniskums, kā arī jaunā padomju folkloristika, sākot no folkloras jēdziena definēšanas sociālistiskajā sabiedrībā līdz sīkam folkloras žanru iedalījumam sīki izpētīts viss, kas bija jāakcentē strādājot ar padomju laika folkloristiku.

M.Vīksna: *“Jānis Niedre bija kādreiz izcils etnogrāfs. Viņš 1933.gadā par grāmatu “Jostas” dabūja Barona prēmiju. Un tad Jānis Niedre 50.tajos gados sāka nožēlot un teikt, ka šī Barona prēmija viņam esot lielākais kauna traips. Jānis Niedre ir ļoti īpaša personība ar to, ka viņš bija tas, kas darīja visu, lai būtu pareizi. Nokritizēja vecos, rakstīja rakstus par somu skolu, rakstīja pret Jāni Albertu Jansonu.”*²

Citi ievērojamākie padomju folkloristi bija akadēmiķis Jurijs Sokolovs (1889-1939), N.V.Andrejevs (mir.1941.), M.K.Azadovskis, I.Rozanovs, A.M.Astachova - dzejas folklorā un E.V.Gipiuss - muzikālajā folklorā. Folkloras radīšanas problēmu plaši pētījis krievu padomju folklorists Marks Azadovskis, kas savā apcerējumā “Krievu pasaku teicēji” apcer ideju par folkloras kā konkrēta autora mijiedarbībā ar kolektīvu radītu darbu.³

Liels sasniegums bija arī 1950.gadā izdots krājums “Padomju latviešu folklorā”, kurā publicētas lielākoties tikai tautasdziesmas un sakāmvārdi. Krājums tika stingri cenzēts Roberta Pelšes, Jāņa Niedres un Arvīda Pelšes personā. Par krājumu gan netika uzrakstīta neviena recenzija, kam par iemeslu bija tajā laikā šaubīgais Folkloras institūta darbs, kas

---

² Rūtas Karlsones privātā kolekcija (RKPK) - intervija.

³ Niedre, J.*Latviešu folklorā*. Rīga:Latvijas Valsts izdevniecība, 1948, 47.lpp.

netika līdz galam atzīts, jo tā arhīvā glabājās ne tikai dziesmas par Staļinu. Šāda atšķirība tika uztverta kā buržuāziskā nacionālisma zināms izpaušmes veids.⁴

Staļina valdīšanas laika padomju periodā zinātniskos izdevumus galvenokārt izdeva Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Folkloras institūts. 1950.gadā tiek izdots neliels krājums “Latviešu padomju folklorā”, kam seko 1952.gadā izdots krājums “Latviešu padomju folklorā”, kurā publicēts V.Grebles raksts par “Lielā Tēvijas kara padomju folkloru” un A.Ancelānes “Kolhozu darbs un dzīve latviešu padomju folklorā”. 1953.gadā tiek izdots otrais rakstu krājums, kurā atrodams R.Pelšes “Latviešu tautas daiļrades problēmas”. R.Pelše, kas atgriezies Latvijā 1945.gadā kļuva par LPSR Zinātņu Akadēmijas Folkloras institūta direktoru, un it kā jau 1911.gadā licis pamatus latviešu marksistiskajai folklorai.⁵ Tajā pašā izdevumā publicēts arī J.Niedres raksts “Par padomju folkloristiku”.

Mūsdienu pētījumos padomju tēma ir joprojām aktuāla. Padomju tēma dažādās variācijās tiek apspēlēta un analizēta bakaluru un maģistru darbos. Pētījumu par latviešu padomju folkloras klasisko folkloras formu vulgarizācijas mēģinājumiem 2016.gadā uzrakstījis Latvijas vēstures institūta pētnieks Artūrs Žvinklis kopā ar Leo Jansonu. Pētījumā aplūkota folkloras tematikas un formas maiņa sakāmvārdos, parunās, nostāstos, anekdotēs, mīklās un visplašāk tautasdziesmās. Tuvāk aplūktas vadonības kulta arhetipiskās variācijas tautasdziesmās, kā arī tautasdziesmu formas un satura semantiskā analīze.

Padomju folkloras vākšanu aprakstījusi arī darba ietvaros intervētā folkloriste Māra Vīksna 2014.gadā un 2016.gadā izdotajās grāmatās “Kultūrvēstures avoti un Alūksnes novads” un “Kultūrvēstures avoti un Mālpils novads”. Grāmatās dots neliels ieskats, kas norisinājās folkloristu rīkotajās ekspedīcijās šajos divos novados.

Plašu ievēriību guvusi arī Ilzes Konstantes 2017.gadā iznākusī grāmata “Staļina garā ēna Latvijas tēlotājā mākslā.1940-1956.”. Grāmata ir plašs pētījums par ideoloģijas ietekmi Latvijas mākslā. Tajā aplūkota Staļina valdīšanas perioda ideoloģijas atstātās sekas uz Latvijas tēlotājmākslu, gan arī nedaudz pieskaroties citām mākslas nozarēm, tajā skaitā literatūrai un folklorai.

---

⁴ Infantjevs,B., Latviešu padomju folklorā, tās krāšanas metodes. Kalniņa,I., (galv.red.) *Letonica*.2004 LFMI, 205, 206.lpp.

⁵ Ekmanis,R., Pārdomas un meklējumi.Padomju mitoloģija Latvijā. *Jaunā Gaita*, 1959, 116.lpp.
Pieejams: http://jaunagaita.net/jg21/JG21_Ekmanis.htm [aplūkots 26.03.2018]

Pēdējo gadu laikā iznākušas arī vairākas publikācijas. 2004.gadā B.Infantjevs rakstā "Latviešu padomju folklorā, tās vākšanas metodes", kas publicēts žurnālā "Letonica" apraksta folkloras krāšanas metodes Staļina varas laikā. Joprojām tiek aprakstītas un pētītas arī padomju periodā norisinājušās ekspedīcijas. Pētnieks Andris Ērglis 2012.gadā publicēja zinātnisku publikāciju par "Folkloristu laikiem Jaunpiebalgā: 1954.gadu". Tajā aplūkojis gan ekspedīcijas norises un metodes, gan arī šādas ekspedīcijas ieguvumus.

1.1. Folkloristikas vēstures ideoloģizācija

Folkloras ideoloģizācijas process Latvijas Padomju Savienības Republikā (LPSR) aizsākās jau ar vēstures pārrakstīšanu. Žurnālists un literatūrzinātnieks J. Niedre (1909-1987) savā pētījumā "Latviešu folklorā" apraksta latviešu folkloras pētniecībā izmantotās metodes, uzsvērdams sākotnēji kļūdainos uzskatus par to derīgumu, bet vēlāk atzīšanu par sliktu esam, bet ar tādu tēvisķu padomju tēva mājienu - kļūdīties jau var katrs.

Kā pirmie ievērojamie pētnieki folkloristikas laukā minami Brāļi Grimmi, kuru folkloristikajos meklējumos centrālo vietu ieņem mīts. Viņi izstrādājuši salīdzināmo metodi, kas vēlāk pārtapa par mitoloģisko teoriju vai mitoloģisko skolu, "pēc kuras līdzība folkloras tematu sižetos un fantastiskajos elementos traktēta kā mantojums, kuru jaunās tautas ieguvušas no saviem senčiem".⁶ Par centrālo folkloras rašanās bāzi uzskatot kādreiz eksistējošo indoeiropiešu pirmtautu. Niedre, mīlot izmantot tādus vārdus kā 'it kā, iedomāts, pārspīlēts', šai teorijai ātri piemēro pretenziju argumentus. Par galveno iemeslu uzsverot neprecizitāti visos faktos, kā arī materiālās kultūras ignorēšanu, kas ieņēma lielu lomu PSRS folkloras ideoloģizācijā, tādēļ uzsverams kā svarīgs pretarguments. Ja kaut ko balsta uz mīta un pieņēmumiem, nevis uz materiālo, tad tas J.Niedres uzskatā nav pareizs vai pat īsts.

Kā nākamā izveidojās vācu pētnieka Teodora Benfeja (1809-1881) kultūrvēsturisko sakaru jeb migrācijas teorija. Šī teorija folkloras sižetu līdzību skaidro ar kultūrvēsturiskajiem sakariem starp tautām, kā rezultātā tiek aizgūti līdzīgi sižeti. Arī šai teorijai netiek atrastas

---

⁶ Niedre, J., *Latviešu folklorā*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1948, 8.lpp.

neapstrīdamas pazīmes, taču kā norāda vēlāk “marksistiskā folkloristika nenoliedz pasaku sižetu aizgūšanas faktu, bet tā nepadara aizgūjumus par galveno un nozīmīgāko faktoru”.⁷ Tātad tomēr ne īsti derīgs pamatojums. Otrkārt šāda scenārija neiespējamību J.Niedre šķietami atspēko ar to, ka tieši darba tauta ir mutvārdu poēzijas galvenā radītāja un ir tālu no tirdzniecības ļaužu grupas, ar kuru palīdzību būtu norisinājusies šī informācijas apmaiņa.⁸

Līdzīga ir arī apmēram tajā pašā laikā radusies somu skola jeb ģeogrāfiski vēsturiskā skola. Uzsvars tika likts uz ģeogrāfisko izplatību, pēc tā nosakot, piemēram, pasakas pirmdzimteni un pirmējo vēsturisko formu, kas izcēlusies no vienas zemes augstākajiem privilēģētajiem slāņiem. Latvijā ar šo teoriju strādāja Latviešu folkloras krātuves dibinātāja Anna Bērzkalne (1891-1956). Viņa bija viena no retajiem pirmskara pētniekiem, kas vēl palika Latvijā un strādāja padomju zinātniski pētnieciskajā iestādē. Somu skolas pētniekiem it kā izdevās pēc savas teorijas noteikt pasaku izcelšanās vietu un arī izplatīšanos. Tomēr šī teorija, Niedresprāt, neizskaidro, kāda jēga visām šīm pasakām. Vai pasakas ir fantāzijas augļi, vai tām ir kāds dziļāks saturs. Viņa vārdiem: “[...]somu skola, skaidras atbildes dot nespēj. Tā neko nevar izskaidrot.”⁹ Tā kā padomju folkloras noliedza aristokrātiskās folkloras rašanos, bet uzsvēra tās saknes nākam no darba tautas, A.Bērzkalne tika apsūdzēta kā buržuāzistiskās viltus teorijas piekritēja.

Tā kā bija jūtami mitoloģiskās skolas, arī migrācijas teorijas trūkumi un aprobežojums, to vietā radās antropoloģiskā skola, kas stingri nostājās pret iepriekšējo skolu uzskatiem. Šīs teorijas dibinātājs Eduards Teilors (1832-1917) un viņa tiešais sekotājs Endrjū Lengs (1844-1912) noliedza, ka “cilvēka agrīnās attīstības ērā pastāvējuši jau pilnīgi izveidoti un filozofiski smalki niansēti mīti.”¹⁰ Niedre raksta, ka šī teorija pievirzījās tuvāk patiesībai un ievērojami paplašināja novērojumu lauku, jo tā balstījās uz sižetu pašrades teoriju, uzskatot, ka cilvēce savos pirmssākumos radījusi primitīvus reliģiozus priekšstatus, kas dibināti uz animismu.¹¹ Tomēr atkal teorija izrādījās pārāk abstrakta un tai trūka materiālās bāzes.

---

⁷ Turpat, 14.lpp.

⁸ Niedre, J., *Latviešu folkloras*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1948, 13.lpp.

⁹ Turpat, 15.lpp.

¹⁰ Turpat, 16.lpp.

¹¹ Turpat, 16, 17.lpp.

Visvairāk pozitīvu atziņu guvusi, kā uzskata J.Niedre, krievu radītā vēsturiskā skola, kas pētījumus balstīja uz *kur, kad, uz kādu vēsturisku faktu pamata, kādu materiālu ietekmē* jautājumiem. Šī teorija saskatīja folklorā vispirms darba tautas daiļradi, tomēr galu galā tā nepietiekami apgaismoja folkloras sacerējumu sociālo, t.i., šķirisko, raksturu.¹² Latvijas folkloristu vidū kā šīs teorijas adepts pieminēts Krišjānis Barons (1835-1923). Kr.Barons J.Niedres un LPSR folkloristikas uzskatos ir labs un piemērots, jo viņam “tautasdziesmu materiāls nav nekas cits kā cilvēku dzīves, pareizāk sakot, darba dzīves atspoguļojums cilvēka mūža gājumā.” (pamatojoties uz to, ka Barons latviešu tautasdziesmas sakārtojās pēc cilvēka mūža rituma, par centrālo tematu izvirzot cilvēku darbā).¹³ Tomēr Niedre uzreiz norāda, ka Barona sasniegums un izpratne par folkloru tomēr nav pilnīga, jo viņš “nesaredz folkloru kā darba tautas dzeju, ka tās izveidošanos un dažādību nosaka sabiedrības ražošanas spēku attīstība”.¹⁴ Pirmspadomju folkloristika, kā izriet no J.Niedres secinājumiem, ir pieņemama līdz brīdim kamēr tā no materiālās pasaules pārceļas uz garīgo pasauli un kamēr ir atsaucē un apbrīna par krievu radītajām folkloras skolām.

J.Niedre patiesi uzskata vai spiests uzskatīt, ka visas atbildes uz būtiskajiem jautājumiem deva jaunā materiālistiski pamatotā marksistiskā folkloristika, kas daļēji balstījās uz principu par folkloru kā vēsturisku kategoriju. Šī folkloristikas metode pamatojās uz Marksa - Engelsa, Ļeņina un Staļina mācību par cilvēces līdzšinējo vēsturi kā šķiru cīņu vēsturi un cilvēku sabiedrības ražošanas veidiem atbilstošo ideoloģiju. Padomju folkloristikai jāievēro metodoloģiskie pamatprincipi, kas ir partejiskums, vēsturiskums, tautiskums un mākslinieciskums. “Padomju folkloristika aplūko katru folkloras vienību kā vēsturisku, savā laikā radušos un pastāvošu parādību, kā plašāku tautas masu māksliniecisku veidojumu, kas katrā konkrētajā gadījumā ir šo masu dzīves un darba atspoguļotājs un reizē - zināmā nozīmē arī izziņas veids, cīņu un tieksmju, sāpju un cerību un uzskatu izteicējs.”¹⁵

Būtiski pieminēt, ka pati šī teorija uzskata, ka “nepastāv būtiska atšķirība starp folkloru un rakstīto literatūru, ka augstākās cilvēku sabiedrībās (sevišķi sociālismā) folklorā tuvinās rakstītajai literatūrai, notiek folkloras un rakstītās literatūras mijiedarbības procesi”.¹⁶ Tas

---

¹² Niedre,J., *Latviešu folklorā*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1948, 23.lpp.

¹³ Turpat, 23.lpp.

¹⁴ Turpat, 23.lpp.

¹⁵ Niedre,J., Par padomju folkloristiku. Feldhūne,A.(red.) *Etnogrāfijas un folkloras institūta raksti*. Rīga: Latvijas PSR ZA izdevniecība, 1953, 59.lpp.

¹⁶ Niedre,J., *Latviešu folklorā*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1948, 24.lpp

ebreju pētnieces Annas Šternšis idejai par padomju folkloru kā literatūru piešķir it kā teorētisku apstiprinājumu pašā padomju folkloristikas teorijā. Jāteic, ka folkloras un literatūras jēdzieni mijās viscaur padomju folkloristikas zinātnisko izdevumu tekstiem. Citur folkloru saukta par mutvārdu literatūru, bet tautasdziesmas par mutvārdu dzeju un mutvārdu poēziju.

2. FOLKLORA LPSR

Pētniece Ieva Kalniņa rakstā “Latviešu padomju folkloras konstrukcija” jēdzienu “padomju folkloras” Latvijā attiecina uz laikosmu no 1940.gada līdz 1953.gadam (izņemot vācu okupācijas periodu), jo tajā latviešu padomju folkloras arī visaktīvāk tika vākta, publicēta un apcerēta.¹⁷ Savukārt A.Pančenko pētījumā “Ļeņina kults un padomju folkloras” raksta, ka padomju folkloras Latvijā attiecināma laikosmā no 1940.gada līdz 1991.gadam.¹⁸ Bakalaura darbā aplūkota padomju folkloras laikosmā no 1941.gada līdz 1955.gadam. Aktīvākā padomju folkloras vākšana norisinājās no 1947.gada, kad notika pirmā zinātniskā folkloras ekspedīcija Ilūkstē.

Folkloras Padomju Savienībā tika uzskatīta par tautas vēstures dokumentētāju, kā arī par patiesu tagadnes atspoguļotāju, kas pamatots ar krievu rakstnieka Maksima Gorkija (1868-1936) vārdiem: “Nevar zināt darba tautas īsto vēsturi, ja nezina tautas gara mantas, “vai arī “..No tālas senatnes folkloras neatlaidīgi un savdabīgi seko vēsturei.”¹⁹ Folkloras kā spogulis, kas spēj rādīt cilvēku tradīcijas un jau pagaisušus uzskatus. Folkloras, kurā redzami saimniecības veidi, sadzīve un ģimenes dzīve. Pie šāda slēdziena jau pagājušā gadsimta vidū nācis krievu filozofs un literatūras kritiķis N.Černiševskis, sacīdams, ka “pirmatnējais cilvēks nevar iedomāties citādāku dzīvi kā tā, kādu viņš zina tieši, kā - cilvēku dzīvi.”²⁰

Tikpat ļoti kā jaunais reālais tāpat arvien figurē senie mitoloģiskie elementi. Folkloras tekstos sastopama pārnesta nozīme, fantazējumi un simboli, kam tomēr pamatā ir cilvēks, kolektīvs un darbs. Cilvēki tic mitoloģiskajām mātēm un tēviem, svētki ir senas tradīcijas, burvji ir labie palīgi un velns arvien stiprs un muļķīgs. Tikai mātes un tēvi arī strādā, svētki svinami darba ražīgumam un organizēšanai, burvju pienākums ir palīdzēt cilvēkiem darbā un mitoloģiskais velns saukts par velna lielskungu, norāda uz saistību ar vācu lielskungiem, jo viss dzīves ļaunums latviešiem no vācu kungiem.

---

¹⁷ Kalniņa, I., Latviešu padomju folkloras konstrukcija. Kursīte, J., (atb.red.) *Letonika. Kultūra un vara*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2006, 30.lpp.

¹⁸ Turpat, 31.lpp.

¹⁹ M.Gorkijs., Par literatūru. Rīga: VAAP Grāmatu apgāds, 1946, 352.lpp.

²⁰ Niedre, J., *Latviešu folkloras*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1948, 34.lpp.

Latviešu folkloras padomju pētniecības izpratnē iedalās divās daļās. Pirmkārt tā ir folkloras, kas radusies pirmsšķiru un šķiru sabiedrībā un tiek saukta par pirmspadomju vai tradicionālo folkloru. Otrkārt tā ir folkloras, kas ir sociālistiskajā sabiedrībā radusies mutvārdu dzeja, mutvārdu stāsti, sentences utt., kas pauž darba tautas atziņas, tās sociālistiskās dzimtenes patriotismu un tiek saukta par padomju folkloru.²¹

Par nozīmīgākajiem padomju folkloras avotiem kļuva katru gadu rīkotās zinātniskās ekspedīcijas un sarkano stūrīšu sienasavīzes. E.Melne: *“Kolhozos visur bija sienasavīzes, un kad nāca Jāņi, [...] nodzērušies traktoristi apdziedāti, un kas tur ko nav izdarījuši. [...] Tā bija forma, ko bija izdevīgi izmantot. Ielikt apdziedāšanās dziesmu un ielikt Cik mums jaukas slaucējiņas..”*²²

B.Reidzāne: *“Skolās arī sienasavīzes bija un bija jā sacer kāds pantiņš.[...] Man jau arī ir viens vesels pants, ko devītā klasē literatūras skolotāja teica: “Apsēdies un saceri.”[...] Es arī apsēdos un sacerēju pantiņu. Pavasara saulītē klasē nosēdēt ir grūti, tāpēc labāk gaitenī sekmes trokšņošanā gūt.”*²³

Arī tematika jaunajai folklorai ir cita. Jaunā padomju folkloras stāsta par šķiru un grupu dzīvi, par fabrikas strādniekiem, darba svarīgumu, par revolucionāro inteliģenci, par revolucionārām cīņām, padomju ļaudīm, boļševikiem un vissvarīgāk par Ļeņinu un Staļinu.

Lai gan Padomju Savienībā par padomju folkloru sauca to vākumu, ko ieguva ekspedīcijās vai no sienasavīzēm un akceptēja publicēšanai, par īsto padomju folkloru tiek saukta arī tā daļa, kas atšķirībā no it kā tajā laikā īstās padomju folkloras pa īstam iedzīvojās tautā un netika publicēta, jo bija galvenokārt pretpadomju folkloras. Tās visvairāk bija anekdotes, kas jokoja par padomju iekārtu un sabiedriskajiem notikumiem tajā. Anekdošu stāstīšana kļuva par ārkārtīgi bīstamu lietu. Anekdotes, dziesmas un sakāmvārdus, kas parādīja padomju dzīves nevēlamās puses, folkloristi arī uzskatīja par padomju folkloru, bet tikai “ja rezultātā nerodas padomju dzīves galīgs noraidījums, ja anekdoti un dziesmas sekmē dzīves uzlabošanu.”²⁴

---

²¹ Niedre,J., *Latviešu folkloras*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1948, 61,62.lpp.

²² RPKK-intervija.

²³ Turpat.

²⁴ Infantjevs,B., *Latviešu padomju folkloras, tās krāšanas metodes*. Kalniņa,I.,(galv.red.) *Letonica*. Rīga: LFMI, 2004, 202.lpp.

B.Reidzāne: “Tā īstā padomju folklorā principā ir tā pretpadomju folklorā. Visu laiku viņa ir tāda bijusi. [...] Tas tika izpildīts mazāk latviski, bet vairāk tas bija krieviski. Anekdotēs raksturoja katru pasākumu, kas notika padomju valstī. Tūlīt atsaucās anekdošu stāstītāji. Reta bija tāda nedēļa, kad neiznāca kāda jauna anekdote. [...] Jaunas politiskas nostādnes tūlītās tika atsoguļotas tādās ļoti asprātīgās, jaukās anekdotēs. [...] Bija ķēķa anekdotēs. Parasti sanāca komunālajos dzīvokļos. Kaimiņi arī nedrīkstēja neko dzirdēt, gan bija droši arī, ka noklausās caur telefonu. Uzlika uz telefona spilvenu, iegāja ķēķī un tad stāstīja.”²⁵

Padomju folklorā radīja savdabīgu situāciju, kad smieklīgi bija nopietni domāti sakāmvārdi un tautasdziesmas, bet par anekdotēm smieklī īpaši nenāca.²⁶ Caur anekdotēm tāpat centās atsoguļot padomju varas varoņu taisnīgumu un labestību, kas vairumā gadījumu izvērtās par tekstiem, kuriem no anekdotēs palika tikai nosaukums.

Mūsdienās izskanējis jautājums par to vai būtu korekti dēvēt padomju laikā uzrakstīto un savākto materiālu par folkloru, vai drīzāk nevajadzētu teikt ‘pseudofolklorā’. Tātad - vai ir vajadzīgs vispār saglabāt un lietot jēdzienu ‘padomju folklorā’. “A.Šternšis rakstā “Ebreju padomju dziesmu folklorā” arī uzdod jautājumu, vai padomju folklorā vispār ir folklorā, varbūt tā uzskatāma par literatūru”.²⁷ “Pētījumos par padomju folkloru ierasti dēvē marksisma - ļeņinisma diskursā radītus ideoloģiskus tekstus, turpretim citi šajā laikā pierakstīti un izpildīti teksti netiek tieši saistīti ar padomju folkloru (pseudofolkloru).”²⁸

Padomju folklorā varētu būt arī uztverama kā pagājušā gadsimta fenomēns, kas attiecīgu politisku apstākļu dēļ līdz galējai robežai absurdus mākslīgi radītus tekstus pacēla līdz sabiedrībā augsti vērtējamu tekstu līmenim. Skolēnu sacerēti pantiņi kļuva par paraugiem zinātniskajās publikācijās, lai pierādītu pastāvošās padomju iekārtas it kā dabīgu ieplūšanu latviešu kultūrā, vai arī pierādīt jau iepriekš eksistējošos krievu un latviešu kultūras sakarus, ko plaši aprakstījis R.Pelše grāmatā “Latviešu un krievu kultūras sakari”.²⁹

---

²⁵ RPKK - intervija.

²⁶ Žvinklis, A., Jansons, L. Latviešu padomju folklorā: klasisko folkloras formu vulgarizācijas mēģinājums (1947 - 1957). Latvijas vēstures institūta žurnāls. 2016, Nr.2(99), 133.lpp. Pieejams: https://www.lvi.lu.lv/lv/LVIZ_2016_files/2%20numurs/A_Zvinklis_L_Jansons_Latviesu_padomju_LVIZ_2016_2.pdf [aplūkots 02.04.2018]

²⁷ Kalniņa, I., Latviešu padomju folkloras konstrukcija. Kursīte, J. (atb. red.) *Letonika. Kultūra un vara*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2006, 31.lpp.

²⁸ Turpat, 31.lpp.

²⁹ Pelše, R., *Latviešu un krievu kultūras sakari*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1951, 432.lpp.

2.1. Darba loma padomju folklorā

Jānis Niedre savā grāmatā “Latviešu folklorā” folkloru definē kā “plašu darba tautas masu mutvārdu daiļradi, tās ideoloģisku veidojumu.”³⁰ Pēc viņa vārdiem folklorā nevis tikusi padarīta ideoloģiska, bet jau tāda ir un ir bijusi.

Krievu rakstnieks, sociālistiskā reālisma literatūras žanra dibinātājs un politiskais aktīvistis M.Gorkijs akcentē, ka folkloru veido tieši darba tauta “tā tad nabadzīgi zemnieki, kalpi u. c., Tās sacerētāji nav valdošo un bagāto kārtu pārstāvji - tirgotāji, karavīri, muižnieki, baznīcas kalpotāji u.c.”³¹ Darba tauta folkloru radījusi, lai atvieglotu savu darbu un pavairotu tā produktivitāti. Darba un kolektīva loma tā ,piemēram, izteikta populārajā sakāmvārdā “ne mana cūka, ne mana druva”, kas savu sākotnējo nozīmi zaudējis, padomju laikā lietojot brīžos, kad nosoda “kolektīvam naidīgo, šauru individuālistisko norobežošanu.”³²

Latviešu folkloras materiālos darba loma tiek izcelta gan tautasdziesmās par malēju un kūlēju, arī “Līgo laiva uz ūdeņa”, kur iespējams darba motīva nemaz nav, taču padomju folkloristi šo skaidro ar airēšanas procesu, pēc fizikas likumiem tā tad darbs. Muzikālajā folklorā, buramvārdos, mīklās un citās formās darba motīvs atrodams ritmiskumā, kas atbilst tam, lai paralēli tiktu darīts darbs. Folkloras lielo ietekmi un nozīmi, un saikni ar darbu bieži vien skaidro arī caur pašiem folkloras tekstu piemēriem. Kā savā darbā “Darba loma pērtiķa tapšanā par cilvēku” raksta F.Engelss: “Darbs vispirms, bet pēc tā un reize ar to artikulāra valoda.”³³ Tā, piemēram darbs tiek nodrošināts sabiedriski noorganizējot sadarbību, kas tikusi iespējama tā dēļ, ka cilvēkam ir “Vārds”, kur vilktas arī paralēles, kas izskaidro tautas lielo ticību vārdam un tādejādi folklorai. Šeit talkā nāk latviešu ticējums “stipram vārdam” vai teiciens, kas “piesien” ļaundari novērš nelaimi, apveltī cilvēku ar pārdabīgu spēku, labu

---

³⁰ Niedre, J., *Latviešu folklorā*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1948, 5.lpp.

³¹ Kalniņa, I., *Latviešu padomju folkloras konstrukcija*. Kursīte, J. (atb.red.) *Letonika. Kultūra un vara*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2006, 33.lpp.

³² Niedre, J., Ozols, J., *Latviešu sakāmvārdi un parunas*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1955, 11.lpp.

³³ Engelss, Fr., *Darba loma pērtiķa tapšanā par cilvēku*. Rīga: Grāmatu apgāds, 1945, 8.lpp.

veselību utt.³⁴ Darba loma norādīta arī sakarā ar latviešu mitoloģijas māšu un tēvu kultu. Pie cilšu apvienošanās un austāku ražošanas formu rašanās līdzī attīstījusies arī mitoloģisko dievību sistēma. Dievs jeb Vecais tēvs ar blakusesošo Pērkonu kā visaugstākās dievības, kam blakus sieviešu kārtas dieviete Zemes māte (citur kā Veļu māte), kas veic savus pienākumus un kuriem ir dēli, kam arī noteikti visdažādākie uzdevumi.³⁵

Darba nozīme folklorā nesniedzas tikai līdz padomju valstu robežām. Godā celta tiek arī primitīvo tautu folklorā - Austrālijas, Āfrikas un Dienvidamerikas, kas piedalās visā folkloras tapšanas un izveides izzināšanā, jo arī šajās tautās folklorā tikusi veidota darba darīšanas gaitā. Tā piemēram "Austrālijas mednieki pirms došanās medībās dejo, patiesībā ritmiski cilā rokas un kājas ap smiltīs izvilkto dzīvnieka zīmējumu, monotoni dziedādami, tas ir, izsaukdami vārdus par to, kā viņi šo dzīvnieku nomedīs."³⁶

"Ķengurs skrēja ātri,

es vēl ātrāk.

Ķengurs bija trekns,

es viņu apēdu.

*Ķengur, ķengur!"*³⁷

Jo sarežģītāks ir darbs, jo sarežģītāka ir tautas dzeja jeb folklorā, kas mainās mainoties tautu attīstības līmenim. Rodas ļaužu šķiriskā diferenciacija - viens cilvēks nonāk pakļautībā otram, kā rezultātā mainās veicamie darbi un tas kā tie tiek darīti. Padomju folklorā netiek aplūkota atrauti no cilvēku sabiedrības vai tās ekonomiskās attīstības.

Būtiski pieminēt, ka padomju folkloristika tiek saistīta ar materiālo, tomēr indivīda izjūtas un pārdzīvojumi netiek atrauti no šo darbu norises. Darbs nozīmē prieku, tātad emocijas iet roku rokā ar to un līdz ar to arī ar folkloru. Folkloras tekstu centrā darbojas vienkāršais, ikdienišķais cilvēks - ikdienā neievērotais mazais brālis, pastarītis, pameita, celmlauzis, kalps, gājējs, vēlāk arī zaldāts. Arvien visur tieši šis mazais cilvēks ar labo sirdi

---

³⁴ Niedre, J., *Latviešu folklorā*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1948, 28, 29. lpp.

³⁵ Turpat, 36. lpp.

³⁶ Turpat, 29. lpp.

³⁷ Turpat.

un godīgu darbu pārvar visas sastaptās grūtības. Tā „piemēram, pasakā par sērdienīti un mātes meitu, sērdienīte ir laba un čakla, viņai palīdz visi apkārtējie un tā viņa gūst dzīvē veiksmi.”³⁸

2.2. Sociālistiskais reālisms

Sociālistiskais reālisms ieņem centrālo lomu padomju laika ideoloģijā. Par spilgtāko teorētiski pamanāmi izvirzītais krievu rakstnieks un politiskais aktīvists Maksims Gorkijs Vissavienības Padomju rakstnieku 1.kongresā izteica tā jēgu vārdos : „..sociālistiskais reālisms nosaka būtību kā darbību, kā jaunradi, kuras mērķis - nepārtraukta cilvēka vērtīgāko individuālo spēju attīstīšana viņa uzvarai pār dabas spēkiem, viņa veselībai un ilgam mūžam, viņa lielajai laimes dzīvot virs zemes, kuru tas, attiecīgi viņa nepārtrauktajam vajadzību pieaugumam, grib apstrādāt visu kā skaistu vienā saimē apvienotas cilvēces mītni.”³⁹ Maksims Gorkijs (1868 - 1936). Viņa teiktais tiek citēts un cildināts gandrīz katrā LPSR laika izdotajā grāmatā, rakstā vai publikācijā. Atzinību izpelnījies ne tikai kā politiskā figūra un literatūras darbinieks, bet arī sociālistiskā reālisma literatūras žanra dibinātājs. Viņa nopelns ir latviešu folkloras ietveršana marksisma - ļeņinisma ideoloģiskajā un literārajā diskursā. Kad 1934.gadā notika Pirmais Vissavienības padomju rakstnieku kongress, “uzrunājot kongresa delegātus, M.Gorkijs visas valsts , padomju tautas un J.V.Staļina priekšā apliecināja folkloras milzīgo nozīmi pagātnē un jaunajā sociālistiskajā sabiedrībā un pamatoja tās saistību ar literatūru, uzsverot, ka folklorai būs savi ideoloģiski uzdevumi, ka tā tiks vadīta un kontrolēta līdzīgi literatūrai”⁴⁰ Kaut arī jau uzstādot tās uzdevumus zem ideoloģijas pārsega un izmantojot tās svarīgumu latviešu cilvēku vidū kā tautas kontrolēšanas ierīci , tomēr bez M.Gorkija iespējams nebūtu pat jādiskutē par to vai ir tāda padomju folkloras, iespējams tādas vienkārši nebūtu un nebūtu arī “pseudofolkloras”.

Sociālistiskais reālisms tiek izmantots kā analogs visai laimīgajai padomju tautai, tās eksistēšanas izpausmei, jēgai, kā arī kā simboliska mītne, kurā tauta uzturas, orientējoties uz

³⁸ Niedre,J., *Latviešu folkloras*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1948, 32.lpp.

³⁹ Konstante,I., *Staļina garā ēna Latvijas tēlotājmākslā.1940.-1956*. Rīga: Neputns, 2017, 73.lpp.

⁴⁰ Kalniņa,I., *Latviešu padomju folkloras konstrukcija*. Kursīte,J.,(atb.red.) *Letonika.Kultūra un vara*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2006, 32.lpp.

nākotni - gaišu, ideālu, drošu. Sociālistiskais reālisms tā vislabākajā realizācijas gadījumā bija visur. Visa sabiedrība, domas, idejas tika balstītas uz viena ideoloģiska virziena. Skaidrojumu par sociālistisko reālismu devis arī latviešu komunistis un padomju sabiedriskais darbinieks Pēteris Valeskalns (1899 - 1987). “Sociālistiskā valstī vajadzīgs ne vienkārši reālisms, bet sociālistiskais reālisms. Sociālistiskais reālisms prasa pareizu dzīves attēlojumu tās revolucionārā attīstībā. Sociālistiskā valsts no saviem māksliniekiem (vai nu tas būtu glezniecībā, mūzikā vai literatūrā) prasa pareizi radīt jaunus cilvēkus, sociālistiskās sabiedrības cēlājus, viņu darbu, domas, cīņu par labāku nākotni. [...] To visu var veikt tikai sociālistiskais reālisms, nesaudzīgi apkarojot visādus formālisma virzienus. Sociālistiskā valstī nevar būt vietas nekam viltotam.”⁴¹ Atskatoties uz vēstures notikumiem var neapstrīdēt Valeskalna skaidrojumā ietvertu citu domu nesaudzīgo apkarošanu, taču “nekas viltots” sociālistiskajā valstī šeit laikam domāts kā abstrakts jēdziens. Viltots protams var būt arī tāds, kas nav aizgūts, proti zagts. Ja tas ir domāts šādi, tad nekādu problēmu, taču viltotu t.i. mākslīgi sacerētu “tautas folkloras materiālu” padomju savienībā netrūka. Kā rakstu krājumā “Jaunā Gaitā” raksta latviešu literatūrzinātnieks Rolfs Ekmanis, kolhozniekus un fabriku strādniekus aicināja aprakstīt oficiāli apstiprinātas tēmas, imitējot tradicionālās tautas dziesmu un sakāmvārdu formas. “Jaunajai, obligāti pozitīvajai padomju folklorai jābūt „varonības un entuziasma piesātinātai”, tai jāatgādina padomju režīma pārākums par valsts iekārtām ārpus Padomijas, jāuzsver partijas vadošā loma, jāparāda lielās un varenās Ļeņina-Staļina partijas kultivētā Jaunā Padomju Cilvēka krāšņā dvēsele, jāatmasko un jāiznīdē padomju cilvēka zemapziņā ieperinājušās apkaunojošās pagātnes atliekas.”⁴²

Sociālistiskais reālisms, kā valdošais mākslas veids, stingri ierobežoja jebkāda cita virziena izpausmi jebkurā mākslas sfērā. Mākslas virziens, kas rūpējās par sociālisma ideju celšanu, nevarēja pastāvēt atrauti no politikas un visas padomju propagandas. Tas bija mākslas veids, reizē politisks vēstījums un viens no jaunās sabiedrības cēlējiem. Viens no neskaitāmajiem veidiem kā iesēt padomju propagandu jebkurā pastāvošajā sfērā.

---

⁴¹ Konstante, I., *Staļina garā ēna Latvijas tēlotājā mākslā. 1940.-1956.* Rīga: Neputns, 2017, 75.lpp.

⁴² Ekmanis, R., Pārdomas un meklējumi. Padomju mitoloģija Latvijā. *Jaunā Gaita*, 1959, 116.lpp. Pieejams: http://jaunagaita.net/jg21/JG21_Ekmanis.htm [aplūkots 26.03.2018]

2.3. Padomju folklorā kā cīņa pret vācu buržuāziju

Folkloras tematiku padomju periodā ietekmēja arī no 1941.gada līdz 1945.gadam pastāvošais nacistiskās okupācijas periods. Padomju vara caur folkloras tekstiem centās radīt naidu pret vāciešiem, tādejādi arī paralēli pastiprinot simpātijas pret padomju okupāciju. Lai arī “J.Niedre, R.Pelše, V.Greble īpaši augstu vērtēja sarkano partizānu- V.Samsona, O.Oškālņa grupu folkloru un nacistu (tālaika leksikā- fašistu vai hitleriešu) okupācijā esošo darbaļaužu satīriskās dziesmas, anekdotes, nostāstus (protams, atklāts paliek jautājums par šo tekstu autentiskumu)”⁴³, tomēr folkloras pētnieks B.Infantjevs norāda, ka padomju folkloristikā “Padomju Latvijas 10 gadi (1940.-1950.), it īpaši pirmā Staļina piecgade, pāriet latviešu padomju folkloristikas cīņā pret buržuāziskās folkloristikas paliekām, cīņā par īstu, progresīvu padomju folkloristiku.”⁴⁴

Kā viens no galvenajiem latviešu folkloras elementiem tas uzsvērts tautas cīņā par brīvību un taisnīgāku iekārtu. Padomju folklorā kā šķiru cīņas atspoguļotāja. Tas izpaužas kā apspiesto naida pret apspiedējiem - vāciešiem, latviešu 700 gadu verdzinātājiem. Latviešu tautas cīņu pret bijušo iekārtu padomju folklorā izsaka, piemēram, sakāmvārds “Kad muižā darbu trūks, kad ellē velnu”, kas izteic latviešu zemnieka vergošanu kungu labā vai arī “tukšs kā baznīckunga maiss”, kas raksturo mācītāju uzmācību, vācot nodevas.⁴⁵

Kā izsakās pats V.I.Ļeņins, ka, izmantojot latviešu tautasdziesmas, varētu uzrakstīt lielisku pētījumu par tautas ilgām un cerībām atbrīvoties no grūtās dzīves. Te minot arī, ka tautasdziesmās, kurās minēta darba darītāja - bārenīte, latviešu buržuāzistiskie folkloras pētījumi idealizejuši latviešu tautas dzīvi vācu jūgā, “nenošķirot atspoguļojumā ietvertu tiešamību no tautas ilgu un cerību pauduma, no poētiskās ieceres.”⁴⁶

---

⁴³ Kalniņa, I., Latviešu padomju folkloras konstrukcija. Kursīte, J., (atb.red.) *Letonika. Kultūra un vara*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2006, 31.lpp.

⁴⁴ Ekmanis, R., Pārdomas un meklējumi. Padomju mitoloģija Latvijā. *Jaunā Gaita*, 1959, 116.lpp. Pieejams: http://jaunagaita.net/jg21/JG21_Ekmanis.htm [aplūkots 26.03.2018]

⁴⁵ Niedre, J., Ozols, J., *Latviešu sakāmvārdi un parunas*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1955, 11-13.lpp.

⁴⁶ Pelše, R., Ozols, A., Greble, V., Kokare, E., (red.) *Latviešu tautasdziesmas*. Izlase. Rīga: Latvijas PSR ZA izdevniecība, 1955, 5.lpp.

*“Grieziet ceļu, bagātie,
Tautas veda bārenīti;
Simtiem dzina govīs, vēršus,
Apzeltītu pūru veda.”⁴⁷*

Padomju folkloras materiāli atspoguļo arī sociālo grupējumu un šķiru attiecības latviešu tautā, kas redzams pretstatos bagātie un nabagie vai kungi un zemnieki.

*“Tu bagāts, es nabags,
Iesim naudas mēroties:
Tev bij sieks sīkas naudas,
Man puspūrs dālderīšu.”⁴⁸*

Šādi folkloras teksti raksturoti kā viens no lielākajiem folkloras radīšanas virzieniem. Darba tauta tai naidīgas šķiras literāru sacerējumu pārņem un radoši pārveido par ideoloģisku ieroci. Bieži sastopamas ir arī 1905.gada revolūcijas laikā populārās baznīcu dziesmu parodijas, kas tiek dziedātas arī padomju laikā.

*“Lai uzvelk sīgas spriguļus, lai kuļam mēs pa divpadsmit:
Pats rijkungs tur skatīs: kā tu matīs’
Vai pareizi? vai nav greizi,
Vai vēl būs kult otru reizi.”⁴⁹*

Padomju varas mēģinājumi pierādīt, ka latviešu folkloras pamatā ir tautas cīņa pret bijušo iekārtu, pamatots arī faktā, ka krievu tauta atbrīvojusi latviešus no smagā un nevēlamā vācu jūga. Šāds fakts jau tiek minēts folkloras definīcijā, ka folkloras materiālus pagātnē “darba tauta sacerēja un atkārtāja, cīnīdamās pret muižniekiem un kapitālistiem, tos viņa sacerē un atkārtā, celdama sociālismu.”⁵⁰ Protams, neizslēdzams ir fakts, ka vāciešu ienākšana

---

⁴⁷ Turpat, 5.lpp.

⁴⁸ Pelše,R., Ozols,A., Greble,V., Kokare,E. (red.) *Latviešu tautasdziesmas*.Izlase. Rīga: Latvijas PSR ZA izdevniecība, 1955, 51.lpp.

⁴⁹ Niedre,J., *Latviešu folklorā*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1948, 54.lpp.

⁵⁰ Turpat, 5.lpp.

Latvijas teritorijā nebija labākais laiks latviešu tautas vēsturē, taču tāds arī nebija Padomju okupācijas laiks. Akcents tiek likts uz to, ka vācu valdīšanas laikā folklorā tikusi atstāta novārtā un tai nav tikusi pievērsta nekāda uzmanība. Kā raksta Niedre: “Priekšpadomju laika folkloristi visumā nesekoja folkloras izaugsmes un izpildīšanas procesiem tautā.”⁵¹ Šajā gadījumā labi redzams, ka tiek spiests uz latviešu tautai svarīgām tēmām, lai sakūdītu pret pagātnes vergturiem, un vēl lielākā mērā, lai iegaltotu latviešu tautai, cik labs ir jaunais režīms, cik labi un svētīgi ir strādāt. Tomēr nav nepatiesi, ka vācu okupācijas laikā par folkloru diez ko nerūpējās. Kā vismaz rakstīts tā laika situācijas aprakstos, vācieši koncentrējās uz politiku, uz baltu tautu (tajā laikā veidotās Ostlandes) pārvācošanu un saimnieciskā un demogrāfiskā plāna attīstību. Var jau būt, ka tas tāpēc, ka vāciešiem vienkārši nebija tik daudz laika, esot pie varas kā tas bijis PSRS valdībai, lai uz ko šādu koncentrētos.

Vācu okupācijas laikā tautas vērtībām un tajā skaitā folklorai netika pievērsta pastiprināta uzmanība. Folklorā netika uztverta par vērtību, bet gan drīzāk kā tikai traucēklis. 1938. gadā gan tika izstrādāts un publicēts H. Feldmaņa plašais “Latvijas vietvārdu rādītājs” vācu - latviešu un latviešu - vācu valodā, ko gan vēlāk 1941. - 1945. gadā saviem nolūkiem izmantoja armijas un pārvaldes darbinieki.⁵² Tautas folkloras bīstamība vācu okupācijas laikā uzsvērtā tautas tērpu valkāšanas tradīcijā. Līdz galam neizšķirts tajā laikā palika jautājums par to, vai tautas tērpu nevalkā kā politisku protestu pret vācu okupāciju.⁵³ Tomēr galvenais mērķis vācu okupācijas laikā bija un palika rasu tīrības politika. Rasu politikas sakarā tika veikti antropoloģiska satura pētījumi. Igaņu rasiskā stāvokļa noteikšanai izmantots Johana Aula darbs “Antropoloģiskie pētījumi Igaunijā.”⁵⁴ Kā izteica 1940. gadā SS reihsfīrers H. Himlers savā runā par Vācijas reihā nacionālo politiku Austrumiem: “[...]... Es gribu ar to teikt, ka mūsu lielākā interese Austrumos ir Austrumu iedzīvotājus nevis apvienot, bet gan, tieši otrādi, sadalīt iespējami daudzās daļās un šķembās. Šo tautību vidū reihā mērķis ir nevis attīstīt viņu nacionālo kultūru un apziņu, bet tās izšķīdināt neskaitāmās sīkās drumslās”.⁵⁵

Latviešu folklorā pirms padomju perioda iespējams patiešām dabīgi radās teksti, kuri saturiski vērsās pret bijušo iekārtu, izrādot nepatiku vai izsmejot vācu mācītājus, jo šādi teksti rodās jebkurā laikā pret jebkuras pastāvošās iekārtas valdību, ja tā rīkojas tautai netīkami.

---

⁵¹ Turpat, 25.lpp.

⁵² Strods, J., *Zem melnbrūnā zobena*. Rīga: Zvaigzne, 1994, 13lpp.

⁵³ Turpat, 51.lpp.

⁵⁴ Turpat, 42.lpp.

⁵⁵ Turpat, 26.lpp.

Tomēr pārāgri būtu apgalvot, ka visa latviešu folklorā bijusi pastāvīga cīņa pret buržuāzistisko folkloru.

2.4. Folkloras vākšana

Padomju folkloras krāšana latviešiem sākās ar 19. gs. otru pusi, ar nacionālās atmodas laiku. Notika nācijas noformēšanās un sākās cītīga tautas kultūras mantojuma vākšana un apzināšana. Folklorā tika vākta masveidīgi, lai tās būtu pēc iespējas vairāk. Sākotnēji netika pievērsta uzmanība vēlāk padomju folkloristikā tik svarīgajām pilsētām un cilvēkiem tajās, netika raksturota strādnieku šķiras veidošanās, kā arī maz vai arī nemaz netika vēstīts par pašu teicēju. Priekšpadomju folkloras vākšana raksturota kā nezinātniska, ar šķirisku raksturu un bagāta ar fantastiku un reliģiju. Uzsvērts arī „ka pirmspadomju folklorā tikusi apzinīgi un neapzinīgi sagrozīta.”⁵⁶ Ko gan varētu droši teikt arī par pašu padomju folkloru.

Pēckara gados, līdz ar jauna Folkloras institūta izveidošanos, arī latviešu folkloristiem bija jāvāc un jāpētī. Tika noformēta jauna - padomju folklorā, kam bija jāatspoguļo „latviešu tautas laimīgo dzīvi jaunajos politiskajos dzīves apstākļos, bezgalīgu uzticību Partijai un karsti mīļotajam Josifam Visarionovičam Staļinam.”⁵⁷ Par folkloras vākšanu atbildīgs bija Zinātņu Akadēmijas Folkloras institūts, kas gan norādījumus saņēma no Latviešu Padomju Rakstnieku savienības un Republikas kultūras ministrijas. Vācējus iedalīja t.s. zinātniskās ekspedīcijās, kas sastāvēja no viena vecākā un vairākiem jaunajiem līdzstrādniekiem.⁵⁸ Folkloras materiālus vāca arī Latvijas PSR mācību iestāžu audzinātāji un audzēkņi, kas nodrošināja folkloras materiālus no visiem rajoniem atšķirībā no folkloristu ekspedīcijām, kas vienā reizē aptver tikai vienu rajonu.⁵⁹ Materiālu vākšanas un apgūšanas programmā pirmais mērķis bija iegūt padomju folkloras materiālus no visas Latvijas un vecās (klasiskās) folkloras

---

⁵⁶ Niedre, J., *Latviešu folklorā*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1948, 58.lpp.

⁵⁷ Infantjevs, B., Latviešu padomju folklorā, tās krāšanas metodes. Kalniņa, I. (galv. red.) *Letonica*, 2004, 201.lpp.

⁵⁸ Ekmanis, R., Pārdomas un meklējumi. Padomju mitoloģija Latvijā. *Jaunā Gaita*, 1959, 116.lpp. Pieejams: http://jaunagaita.net/jg21/JG21_Ekmanis.htm [aplūkots 26.03.2018]

⁵⁹ Ancelāne, A., Kolchozu darbs un dzīve latviešu padomju folklorā. Grām.: Peļše, R., Niedre, J., Ozols, A. (red.). *Latviešu padomju folklorā*. Rīga: Latvijas PSR ZA izdevniecība, 1953, 53.lpp.

materiālus no tiem apvidiem, kas buržuāziskajā Latvijā nav aptverti.”⁶⁰ Folkloras vākšanas darbu sāka ar tā sauktajiem “mēmajiem pagastiem”, no kuriem nebija neviena folkloras sacerējuma.

Folkloras teicēju repertuārs sastāvēja no notikumiem tautas dzīvē, cildeniem padomju vadoņu darbiem, kas caur folkloru tikušas suminātas, nevēlamais ticis izzobots. Minēti arī darba procesi kā arī atspoguļoti svarīgi sabiedriski un politiski notikumi. Par lielāko panākumu uzskatīja dziesmas par mieru, Ļeņinu un Staļinu. Tā, piemēram, pētnieks Boriss Infantjevs Folkloras institūta sienasavīzē Staļina 70.gadadienas priekšvakarā izteica gandarījumu par jaunpierakstītām divmiljonu dziesmām, no kurām dažas arī par Staļinu. “Gandrīz vai nākamajā dienā Maskavas “Pravdā” parādījās sensacionāls ziņojums: “Latvijā uzrakstīts divi miljoni tautasdziesmu par Staļinu!””⁶¹

Līdz ar ekspedīciju sākšanos Staļina varas periodā uzmanību pastiprināti pievērsa teicējiem. Jo padomju folkloristika uzskatīja, ka folklorā nekādā gadījumā nerodas no tautas, bet gan, ka katram darbam ir savs autors, tikai tā tālākai popularitātei palīdzējuši citi cilvēki. Krievu folklorists un akadēmiķis V.F.Millers “nosauca par fikciju apgalvojumu, ka tautasdziesmas sacer vesels kolektīvs.” V.F.Millers skaidro, ka “katru darbu vai tā daļu allaž dara konkrēts cilvēks ciešā sadarbībā ar kolektīvu.”⁶² Šeit izcelta abpusēja līdzpastāvēšana, proti, ka bez kolektīva vienas personas sacerētais nebūtu nekas īpašs, bet arī šī tauta nespēj veikt savu uzdevumu, jo bez šīs personas nebūtu paša folkloras sacerējuma. Individualitāte izteic kolektīva idejas un kolektīvs it kā apstrādā šo ideju.

Padomju folkloras galvenais uzdevums bija atrast teicējus, kuri savā repertuārā atspoguļotu gan daļu tradicionālas folkloras vērtību, un vēl jo vairāk, izteiktu sociālistiskā reālisma konceptu un slavētu padomju iekārtu un Staļina tēvu. Šādi ideāli teicēji var teikt neeksistēja, tādēļ tika atļauts teicējiem aktīvi iesaistīties folkloras radīšanas procesā. Folkloras pētniece M.Vīksna stāsta par folkloras pētnieku O.Ambaini 1952.gada zinātniskajā ekspedīcijā Aknīstes rajonā un Ventspilī: “*Ambainis dienasgrāmatā raksta, ka viņš ir aizgājis pie krievānu Mares. Tā ir viena no Sēlijas tādām izcilākām teicējām. Un viņš viņai mocās un grib viņu uzvest uz ceļa. Viņa ir jau guloša un viņš viņai lasa priekša tādas sataisītas*

⁶⁰ Latvijas folkloristikas padomju ceļš. *Literatūra un māksla*, 1947, 25.jūlijs.

⁶¹ Infantjevs, B., Latviešu padomju folklorā, tās krāšanas metodes. Kalniņa, I., (galv.red) *Letonica*. Rīga: LFMI, 2004, 205.lpp.

⁶² Niedre, J., *Latviešu folklorā*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1948, 46.lpp.

tautasdziesmas un stāsta : “Nu tā taču varētu, vai ne? Tā taču varētu darīt.” Un viņa saka: “Jā, smukas dzesmiņas smukas.”[..]Un viņa tāpat tikai līgo dziesmas dzied.”⁶³

M.Vīksna: “Arī folkloras pētniece Elza Kokare vēlāk teikusi, ka viņa sapratusi, ka tie paši folkloristi, kas vāca, paši iespējams kaut ko piedzejoja klāt. Bija daļa ,kas to darīja ar tādu kā azartu, ar apmuļķošanas mākslu. Viņi gribēja aizvest šo padomju folkloras jēdzienu un visu materiālu līdz absurdam. Tie bija Arturs Ozols, Alma Ancelāne un Antonija Siliņa. “⁶⁴

Spilgtākais piemērs no ekspedīcijām šādai literāro konsultantu misijai ir V.Grebles sarakste ar Ducenu māti Jaunpiebalgā.⁶⁵ Tajā V.Greble sarakstoties ar teicēju māca viņai, kā būtu jāraksta. Dod norādes par panta uzbūvi, satura un formas atbilstību, par pantmēru, dzejisko valodu u.c.

Problēma, kas radās, visiem sākot radīt jauno padomju folkloru, bija neatrisinātais jautājums par to, “kur novilkt robežu starp folkloras jaunradītāju un iesācēju dzejnieku”.⁶⁶ Pētnieks Boriss Infantjevs izstrādāja veselu pazīmju sistēmu, par galveno atšķirību izvirzot izglītības līmeni, nodarbošanos jomā un raksturā.⁶⁷

M.Vīksna: “Rita Drīzuma turklāt sūdzās, ka tiek meklēta šī jaunrade, šis tautas nerimstošais gars un viņai ir darīšana ar daudziem neveikli veidotiem dzejnieku sacerējumiem, kuru autori ir dzejnieki arī no astotās, septītās klases. Viņa paliek par dzejas konsultanti un par to ļoti žēlojas, ka Folkloras krātuve izveidojas par Rakstnieku savienības piedēkli, par grafomānu analizētāju, apmācītāju, jo viņai ir augstākā izglītība un skolotājas pieredze un laba dzejas izjūta. “⁶⁸

Folkloras vākšanai padomju gados bijušas divas puses. Viena ir pozitīvā, ka kaut kas tāds notiek un folklorā tiek vākta, bet no otras puses ir šis morāles jautājums par padomju folkloras īstumu un godīgu darbu, kā arī kvalitāti. Padomju folklorā kā tautas māksla nav skatāma atsevišķi no politiskajiem un sabiedriskās dzīves notikumiem, ņemot vērā folkloras

---

⁶³ RPKK-intervija.

⁶⁴ Turpat.

⁶⁵ Ērglis,A., Folkloristu laiki Jaunpiebalgā: 1954.gads. Vērdiņš,K. (galv.red.) *Letonica*. Nr.3(24), 2012, 24.lpp.

⁶⁶ Infantjevs,B., Latviešu padomju folklorā, tās krāšanas metodes. Kalniņa,I.,(galv.red.) *Letonica*. Rīga: LFMI, 2004, 207.lpp.

⁶⁷ Turpat, 207.lpp.

⁶⁸ RPKK-intervija.

vācēju ietekmi uz teiceju repertuāru. Šīs folkloras nozīme meklējama attiecīgā laika perioda notikumu kontekstā un arī katra folkloras veidotāja personīgajā pieredzē.

3. FOLKLORAS IDEOLOGIZĀCIJA

Klasificējot folkloras materiālus J.Niedre iedala tos četros dažādos veidojumos pēc izcelšanās un raksturo kā divejādus pēc satura. Pirmkārt tie ir jauni tautasdziesmu, prozas folkloras un brahiloģiski sacerējumi (galvenokārt sakāmvārdi un parunas), kas sacerēti un izplatījušies Padomju Latvijā. Otrkārt tie ir agrāko revolucionāro un citu dziesmu radoši pārstrādājumi, izmantojot veco motīvu aktuāliem mērķiem. Treškārt krievu, pirmkārt, padomju, dziesmu radoši pārstrādājumi. Un ceturtkārt tradicionālās latviešu folkloras materiālu pārstrādājumi un būtiski pārveidojumi.

Darba analīzē aplūkota padomju laika folkloras, kas tika vākta folkloristu zinātniskajās ekspedīcijās no 1947.gada līdz 1953.gadam. Mēģināts aptvert visas J.Niedres iedalītās kategorijas, lai iegūtu pēc iespējas plašāku un vispusīgāku rezultātu. Pētījuma centrā ir jautājums par to kā mainījās folkloras vākuma materiāls ekspedīcijām sākoties līdz Staļina nāvei 1953.gadā. Kā arī aplūkota tautasdziesmu ideologizācija.

3.1. Folkloristu zinātniskās ekspedīcijas.

Ekspedīcijas Staļina varas laikā bija galvenais avots t.s. padomju folkloras tekstu iegūšanai. Bija jāizpilda noteiktas normas, cik daudz materiāla jāiegūst.

B.Reidzāne: *“Ja šis materiāls netiek savākts, tad visi tiek iegāzti, jo visus taču īpaši sagatavoja. Klausījas referātus, lekcijas, priekšlasījumus par to kā vākt padomju folkloru. Tas tika izstrādāts jau Maskavā, Maskavas institūcijās un tika darīts zināms visām padomju republikām, kādā veidā ir jāvēl.”*⁶⁹

Ekspedīcijas rīkoja katru vasaru citā Latvijas vietā. Pirmā zinātniskā ekspedīcija notika 1947.gadā Ilūkstē. “Ekspedīcijā piedalījās LPSR Zinātņu akadēmijas Vēstures un materiālās kultūras institūts, Folkloras institūts un Literatūras institūta valodniecības nodaļa – kopā 20

---

⁶⁹ RPKK-intervija.

cilvēki, no kuriem puse bija folkloristi. No 19 Ilūkstes apriņķa pagastiem tika izvēlēti 13, galvenokārt ar jauktu tautību (krievu, poļu un lietuviešu) iedzīvotāju sastāvu.⁷⁰

Folkloriste Māra Vīksna atskatās uz pirmo folkloras ekspedīciju, kas norisinājās 1947.gadā Ilūkstē, jo no tās puses tajā laikā bijis vismazāk materiālu.

M.Vīksna: *“Nekādi tādi īpaši noteikumi vēl šajā gadā nav, ka vajadzētu kaut ko mākslīgi domāt, rakstīt vai kā. Brauc pats Jānis Niedre. Viņš palīdz studentam teicēju intervēt, kā viņš viņu uzved uz ceļa. Viņš parāda to folkloras vākšanu.”*⁷¹

Ekspedīcijas bija tikko sākušās un meklēja jaunus folkloras materiālus. Viens no folkloras avotiem bija dziesmu klades, kuras bija gandrīz katram padomju iedzīvotājam. Klādēs pierakstīja gan savus izdomātos tekstus, gan arī dzirdētos. Rīgā, Rēzeknes un Ilūkstes apriņķos ZA Folkloras Institūta zinātniskie darbinieki konstatējuši vairākus desmitus šādu ierakstu klažu.⁷²

Pirmajā folkloras ekspedīcijā vēl nav kolhozu dzīves norišu vai kādu aktuālu politisku notikumu atspoguļojuma. Padomju folkloras sastāda pavisam minimālu daļu no savāktā materiāla. Populāri ir vienkārši teicieni, kas atspoguļo cilvēka dabu vai sadzīvi.

*“Suns, kurš rej, nekož.”*⁷³

*“Labāk labs kaimiņš tuvumā, nekā rads tālumā.”*⁷⁴

*“Saulīte iet no vienas puses uz otru kā šaudīkla un tin gadus ritmā.”*⁷⁵

Sastopami arī sakāmvārdi un parunas par darba ražīgumu un nozīmi, tomēr tiem nav ideoloģiskās pieskaņas. Tie joprojām ir senie latviešu teicieni, kas tiek lietoti sadzīvē. Darbs joprojām ir latvieša maizes pelnītājs un tikai ikdienas sastāvdaļa.

---

⁷⁰ Kencis, T., 1. zinātniskā ekspedīcija Ilūkstē, LFK. Pieejams:
<http://garamantas.lv/lv/collection/820/1-zinatniska-ekspedicija-Ilukste> [aplūkots 06.04.2018]

⁷¹ RPKK-intervija.

⁷² Niedre, J., *Latviešu folkloras*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1948, 212.lpp

⁷³ 1. zinātniskā ekspedīcija Ilūkstē, LFK. Pieejams:
<http://garamantas.lv/lv/unit/181771/LFK-1800-1345-Suns-kurs-rej-nekoz> [aplūkots 06.04.2018]

⁷⁴ 1. zinātniskā ekspedīcija Ilūkstē, LFK. Pieejams:
<http://garamantas.lv/lv/unit/181725/LFK-1800-1687-Labak-labs-kaimins-tuvuma-neka-rads-taluma> [aplūkots 06.04.2018]

⁷⁵ 1. zinātniskā ekspedīcija Ilūkstē, LFK. Pieejams:
<http://garamantas.lv/lv/unit/181758/LFK-1800-361-Saulite-iet-no-vienas-puses-uz-otru-ka-saudikla-un-tin-gadus-ritma> [aplūkots 06.04.2018]

“Kā strādāsi, tā ēdīsi.”⁷⁶

“Darbs paliek darbs, laiks paliek laiks.”⁷⁷

Šķietami populāras ir arī dziesmas par cilvēkiem, kas vācu okupācijas laikā sēdējuši cietumā un izcietuši kādu sodu. Parasti šādas dziesmas bija garas, ar pieciem līdz deviņiem pantiem, katrā pantā ar četrām vai sešām rindām. Dziesmās tika apdziedāti briesmīgie apstākļi, kuros vajadzēja uzturēties un cik nelaimīgi visi bijuši.

“Cik briesmīgs cietums šeitān ir,

Kas dzīvību no miesas šķir,

Tie tumši tārpi, šķirzlati.

Tie moka, baida briesmīgi

Tos ieraugot mans spēks jau zūd

Ak baile, baile, mirt man grūt

Nu trīc jau manim locekņi,

Kad redzu tiesas sulaini

Klāt liela pulka kareivi

Ar plintm šķēpiem bruņoti

os ieraugot mans spēks jau zūd

Ak baile, baile, mirt man grūt.”⁷⁸

Tāpat arvien vēl tautasdziesmās viens no centrālajiem tēliem ir latviešu folklorā svarīgais mātes tēls, kas vēlāk aizvietots ar Staļinu vai partiju. Bērni ir laimīgi nevis tāpēc, ka tiem ir Staļina tēvs, bet gan tēvs un māmuliņa.

---

⁷⁶ 1.zinātniskā ekspedīcija Ilūkstē, LFK. Pieejams:
<http://garamantas.lv/lv/unit/181715/LFK-1800-6322-Ka-stradasi-ta-edisi> [aplūkots 06.04.2018]

⁷⁷ 1.zinātniskā ekspedīcija Ilūkstē, LFK. Pieejams:
<http://garamantas.lv/lv/unit/181674/LFK-1800-2509-Darbs-paliek-darbs-laiks-paliek-laiks> [aplūkots 06.04.2018]

⁷⁸ 1.zinātniskā ekspedīcija Ilūkstē. Teicējs: Grelevskis,R., LFK. Pieejams:
<http://garamantas.lv/lv/file/523542> [aplūkots 06.04.2018]

“Ai, cik laimīgi tie bērniņi,

Kam ir tēvs un māmuliņa

Cik nelaimīgi tie bērniņi

Kam nav tēva un māmuliņa.”⁷⁹

Folkloras materiālos atspoguļojas vēl visi tradicionālie svētki, svinēšana, ir plašs rotaļu apraksts un dziesmas ar visām notīm, arī spoku stāsti un nomaldīšanās stāsti. Figurē arī senie mitoloģiskie priekšstati, par kuriem jau 1948.gadā kritiski izsakās J.Niedre savā grāmatā par latviešu folkloru.

“Agrāk cilvēki varējuši pārvērsties par vilkiem. Reiz kaņavīri vesels eselons pārbūrti par vilkiem.”⁸⁰

Nav izteikti redzamu pazīmju par padomju ideoloģiju. Nevienā folkloras tekstā nav pieminēts Staļins, nav pieminēta komunistiskā partija. Kāds Pilskalnē dzīvojošais Romāns Grelevskis gan minējis, ka Jāņu dziesmas zina, bet tās visas esot sliktas, nevarot dziedāt.⁸¹ Tam par iemeslu varētu būt tas, ka viņš bijis pagasta amatā, kas līdzīgs milicim. Iespējams jau bijušas kādas bailes par latviskuma, tradicionālās folkloras zināšanas izrādīšanu un līdz ar to arī iespējamu amata zaudēšanu.

Daudz kas nemainās otrajā ekspedīcijā, kas notiek Tukumā. 1948.gadā padomju folkloras joprojām ir ļoti maz. Kā raksta Arturs Žvinklis: ”Vākums izrādījās skaitliski neliels, turklāt tam pietrūka cerētās ideoloģiskās nokrāsas.”⁸² Acīmredzot folkloras vācēji bija cerējuši, ka padomju folklorā, kādai tai bija jābūt, radīsies pati bez liekiem spiedieniem, ka kaut kas tāds radīsies dabiskā veidā. Tomēr teicējiem joprojām nav iemesla domāt, ka būtu

---

⁷⁹ 1.zinātniskā ekspedīcija Ilūkstē. Teicējs: Grelevskis,R., LFK. Pieejams:
<http://garamantas.lv/lv/file/523544> [aplūkots 06.04.2018]

⁸⁰ 1.zinātniskā ekspedīcija Ilūkstē. Teicējs: Platinskis,J., LFK. Pieejams:
<http://garamantas.lv/lv/file/524756> [aplūkots 06.04.2018]

⁸¹ 1.zinātniskā ekspedīcija Ilūkstē. Teicēja: Zviedrana,A., LFK. Pieejams:
<http://garamantas.lv/lv/file/523541> [aplūkots 06.04.2018]

⁸² Žvinklis, A., Jansons, L.Latviešu padomju folklorā: klasisko folkloras formu vulgarizācijas mēģinājums(1947 - 1957). *Latvijas vēstures institūta žurnāls*. 2016, Nr.2(99), 130.lpp. Pieejams:
https://www.lvi.lu.lv/lv/LVIZ_2016_files/2%20numurs/A_Zvinklis_L_Jansons_Latviesu_padomju_LVIZ_2016_2.pdf [aplūkots 02.04.2018]

jādara kaut kas citādi, nekā līdz šim. Māra Vīksna gan uzsver, ka jau bijis “*skats uz to, lai tas teicējs būtu labāk, ja viņš būtu partorgs. Cenšās arī iet pie tādiem cilvēkiem, kuri varētu būt uzticamāki, drošāki.*”⁸³

Tomēr tāpat arvien figurē latviešu tradicionālās folkloras mitoloģiskie tēli, svinamie svētki un senās tradīcijas. Sastopami panti ar tādiem nosaukumiem kā “Vecā kokle”, “Ventas dziesma”, “Staburadze”. Katra teicēja repertuārs sastāv gandrīz tikai no tradicionālās latviešu folkloras. Godā celtas joprojām senās latviešu dievības un tradīcijas. Joprojām senie mitoloģiskie priekšstati par skaitļa trīs vai deviņi spēku. Daudz materiāla ir tieši par Jāņu svinēšanu, kas gan varētu būt saistīts ar to, ka folkloras ekspedīcijas norisinājās vasarās un Jāņi bija tuvākie svinamie svētki.

“Jāņa māte sieru sēja

Deviņiem stūrīšiem

Šim stūrītis, tam stūrītis

Jānīšam viducītis.”⁸⁴

Redzami arī nostāsti, kuros pēc J.Niedres aprakstītā redzama latviešu neapmierinātība, kas bijusi pret kādreizējo vācu kundzību. “Ar elli latvieši savās pasakās un tautasdziesmās vienādo muižu, ar vācu kungu mītni.”⁸⁵

*“Muižas lielajās rijās vells ar rijkuri ņēmušies. Rijkuris ierausis kartupeļus oglēs izcept un pats aizgājis gulēt. Vells rausis atkal kartupeļus ārā, teikdams: “Čas man, čas Jēkopam, čas man, čas Jēkopam.”*⁸⁶

Minētas ne tikai muižas sakarā ar velnu, bet arī tautasdziesmas, kurās vācu kungiem tiek tikai sliktā loma. Šajā ekspedīcijā parādās arvien vairāk ar revolūciju un vācu kundzību saistīti materiāli, kam par iemeslu varētu būt tas, ka Tukumā norisinājušies daudz traģisku notikumu Otrā pasaules kara laikā un galvenais 1905.gads, slavenais “Tukuma karš”. Tautasdziesmas

---

⁸³ RPKK-intervija.

⁸⁴ 2.zinātniskā ekspedīcija Tukumā, Teicēja: Cunce,L., LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/533490> [aplūkots 08.04.2018]

⁸⁵ Niedre,J., *Latviešu folklorā*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1948, 41.lpp

⁸⁶ 2.zinātniskā ekspedīcija Tukumā, Teicēja: Cunce,L., LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/533499> [aplūkots 08.04.2018]

par vāciešiem ir vienādas pēc satura atkārtojas arī citos novados, kur vēlāk veiktas ekspedīcijas. Kas varētu liecināt pa to, ka daļa šo tautasdziesmu par vāciešiem tiešām eksistējušas un izplatījušās visā Latvijas teritorijā jau pirms padomju varas ienākšanas. Šādām tautasdziesmām raksturīga ironija, satīra un sarkasms.

“Vācietim nabagam

Sūdu vāģis apgāzās

Vāciets teica, cel augšā

Lībiets teica, lai paliek.”⁸⁷

“Es vācieti dancinātu

Uz sarkanu ķieģelīti

Ja vācietis augstu lēca,

Es pakurtu uguntiņu.”⁸⁸

Daudz atrodama arī kara tematikas folklorā, kuru vākusi Alma Ancelāne.

M.Vīksna: *“Bija kolhozu folklorā, ko taisīja Greble, un kara folklorā, ko taisīja Alma Ancelāne.”⁸⁹*

“Kaņavīra liktens.

Saule uzlec mirdzēdama, atkal jauna diena aust,

Jauneklis, kas spēka gados, pašā ziedu laiciņā

Aizsteidzas uz kaņa lauku, tēvu zemi aizstāvēt.

Mājās paliek līgaviņa, tēvs un māte asarās.”⁹⁰

---

⁸⁷ 2.zinātniskā ekspedīcija Tukumā. Teicēja: Cunce, L., LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/533503> [aplūkots 08.04.2018]

⁸⁸ Turpat, teicēja: Cunce, L., LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/533503> [aplūkots 08.04.2018]

⁸⁹ RKP-intervija.

⁹⁰ 2.zinātniskā ekspedīcija Tukumā. Irlavas pamatskolas skolnieces dziesmu klade, LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/534817> [aplūkots 08.04.2018]

Joprojām gandrīz neparādās pieprasītā padomju folklorā, kāda tā tiek aprakstīta jau tajā pašā gadā izdotajā J.Niedres grāmatā.

Situācija mainās 1949.gadā, kad folkloristi brauc uz Ogres apriņķi. M.Vīksna šo nosauc par “lustīgāko” ekspedīciju.

M.Vīksna: *“Teicējas jau tiek apmācītas, folkloras tekstos bāleliņi tiek nomainīti pret brigadieriem, kumeliņi pret traktoru.”*⁹¹

Jau trešajā ekspedīcijas pierakstu lapā redzami teicieni:

*“Strādājam kolhozam kā dievam!”*⁹²

*“Kur ir trūkums to atklājam, kur ir pārākums to arī atsedzam, - tā ir mūsu, boļševiku psiholoģija.”*⁹³

*“Mēs komunisma ēku ceļam un uzcelsim”*⁹⁴

Katram teicējam pēc iespējas pierakstīts arī kolhozs, kurā tas dzīvo vai strādā. Novadi vai pagasti pieminēti tikai sakarā ar iepriekšējām dzīvesvietām. Vienā tautasdziesmas variantā uzrakstīta vieta, kas nosvītota un pārlabota uz kolhoza nosaukumu.

“Ko tu, puisīti,

Es jau tevi sen pazinu

Piecas sievas Aizkrauklē

*Vēl deviņas Oktobrī (Kandavā)”*⁹⁵

Strauji ienāk padomju folklorā ar padomju iekārtas slavēšanu, boļševikiem un kolhozu tematiku, kas ir visplašākā nozare latviešu padomju tautas daiļradē ar līdz šim savāktu materiālu daudzumu.⁹⁶ Galvenais temats ir sociālistiskais darbs un kolektīva locekļu apzinīga

---

⁹¹ RPKK-intervija.

⁹² 3.zinātniskā ekspedīcija Ogres apriņķī. Teicēja: kāda kolhozniece, LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/556376> [aplūkots 10.04.2018]

⁹³ Turpat, teicējs: Vīksne, L.

⁹⁴ Turpat, teicējs: Vīksne, L.

⁹⁵ 3.zinātniskā ekspedīcija Ogres apriņķī. Teicēja: Vasalis, V., LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/556552> [aplūkots 08.04.2018]

⁹⁶ Peļše, R., Niedre, J., Ozols, A. (red.) *Latviešu padomju folklorā*. Rīga: Latvijas PSR ZA izdevniecība, 1953, 4.lpp.

attieksme pret darbu. Cilvēki vairs neuzticās, jo ir notikusi 1949.gada marta deportācija. Līdz ar masveida kolektivizāciju parādās sakāmvardi par kopēju darbu un kolektīva spēku. Kolhozu darbs ir brīvs, kolektīva un mehanizēts darbs. Izteikti redzama folkloras vācēju ietekme uz teicēju repertuāru. Folkloristi blakus tiešajam darbam nolasa referātus par padomju folkloristikas un kultūras dzīves jautājumiem.⁹⁷

“Visiem saliedēties kopā kā darbā, tā arī dziesmās!”⁹⁸

Līdz ar kolektīva spēku parādās darba svarīgā loma padomju sociālisma un vēlāk - komunisma būvēšanā. Darbs vairs nav tikai latvieša dzīves sastāvdaļa, bet gan viņa dzīves galvenais uzdevums. Vismaz tā jābūt pēc priekšrakstiem - strādāt visiem kopā, lai būvētu jauno sabiedrību.

“Strādnieku dziesma.

Kas paši staigā driskās

Un zīdu verp un auž

Kas audzē dārgus vīnus

Un sausu maizi grauž

Kas bagatniekiem maizi dod

Un pašam jaiet ubagot

Tie mēs mēs čaklie rūķi

Mes darba strādnieki.”⁹⁹

Tiek noliegta vecās tradīcijas, cenšoties parādīt, cik jaunā kārtība jau sen bijusi ierasta un tā ir darīts vienmēr. Cilvēki centās izpatikt, lai tikai pašiem nebūtu problēmas.

---

⁹⁷ Ancelāne, A. Kolhozu darbs un dzīve latviešu padomju folklorā. Grām.: Pelše, R., Niedre, J., Ozols, A. (red.) *Latviešu padomju folklorā*. Rīga: Latvijas PSR ZA izdevniecība, 1953, 53.lpp.

⁹⁸ 3.zinātniskā ekspedīcija Ogres apriņķī. Teicējs: Rempe, O., LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/556376> [aplūkots 10.04.2018]

⁹⁹ 3.zinātniskā ekspedīcija Ogres apriņķī. Teicējs: Liass, K., LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/556406> [aplūkots 10.04.2018]

“Agrāk ceturdienas vakarā nestrādājuši. Tas bluķu vakars. Manā laikā gan strādāja jau.”¹⁰⁰

Parādās līdz šim nevāktā skolnieku folklorā, kas šī gada ekspedīcijā vāka Skrīveru Andreja Upīša vārdā nosauktajā pamatskolā. Lielu daļu vākuma sastāda atmiņas par 1905.gadu.

M.Vīksna: *“1949.gadā Skrīveros ļoti centās pierakstīt tieši par 1905.gadu, kur ienāk skolnieku folkloras vākums.”¹⁰¹*

Pirms tam tradicionālajās Jāņu dziesmās ienāk kolhozu tematika. Ciemos nāk un Jāņus ielīgo paralēli te jāņabērni, te kolhoznieki. Pie Jāņu galda sēdēt pelnījuši ecētāji un pļāvēji.

“Sit, Jānīti vara bungas

Vārtu staba galiņā

Lai sanāca kolchoznieki

No maliņu maliņām”¹⁰²

Šajā ekspedīcija pierakstīts arī nostāsts par to kā Staļins likumus devis, kur parādīta viņa labā attieksme pret zemniekiem. Tā it kā tā būtu bijusi zemnieku izvēle par šiem pieņemtajiem likumiem. Bet tāpēc jau laikam tas ir nostāsts. Nostāstos bieži vien ievijas piedomātas lietas.

“Kad Maskavā notika jauno likumu došana, tad saaicināja visus zemniekus uz Maskavu, uz Kremli. Kad visi bija sapulcējušies, tad pats Staļins pa punktiem lasīja jaunos likumus zemniekiem priekšā. Kuri likumi zemniekiem patika, tos pieņēma, kuri nepatika tos strīpoja laukā.”¹⁰³

No vispārīgākas folkloras pārveidošanas tiek likts uzsvars uz ko konkrētāku. Folkloras vākšana kļūst ideoloģiskāka. 1950.gadā noris ekspedīcija Siguldā un Līgatnē. 1951.gadā Bauskā. Līgatnē šajā laikā darbojas papīrfabrika un daudzi teicēji ir papīrfabrikas strādnieki.

---

¹⁰⁰ 3.zinātniskā ekspedīcija Ogres apriņķī. Teicēja: Īsons,D., LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/556439> [aplūkots 10.04.2018]

¹⁰¹ RPKK-intervija.

¹⁰² 3.zinātniskā ekspedīcija Ogres apriņķī. Teicēja: Īsons,D., LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/556438> [aplūkots 10.04.2018]

¹⁰³ 3.zinātniskā ekspedīcija Ogres apriņķī. Teicējs: Miķelsons, LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/556532> [aplūkots 10.04.2018]

Abās ekspedīcijās tiek savākts liels daudzums strādnieku folkloras. Par sociālpolitisko ievirzi liecina arī ekonomiskā stāvokļa apraksti, kas pievienoti ekspedīciju pierakstos. Pie teicēju informācijas pierakstīts arī, cik bieži tiek izdota sienasavīze, reģistrēti kolhoza sasniegumi, ražošanas sasniegumi, darba spējīgo cilvēku skaits, platības un turamo dzīvnieku uzskaitē, reģistrēta jaunākā tehnika, pierakstīts grāmatu skaits bibliotēkā, sanāksmju biežums. Pierakstīts arī, ka ir sarkanais stūrītis un lozungi, tā it kā no šī visa mainītos folkloras tekstu kvalitāte. Visam jāizskatās skaisti un ideāli. Lai gan pierakstīti tiek arī trūkumi. Kā, piemēram, kolhoznieku atteikšanās iet darbā baznīcas dienās, jo liela daļa kolhoznieku ir katoļticīgie.¹⁰⁴

Lielos daudzumos vāc strādnieku folkloru. Tiek savāktas daudzas dziesmas, dejas, kas it kā parāda kolhozu priecīgo ikdienu.

M.Vīksna: “(..) *Bauskā, piemēram slaucēju deju iestudēja un traktoristu deju (..) Nu tur ir aizbraukuši daži cilvēki, kas ir speciālisti un tie tad nu arī piepalīdz. Kāds horeogrāfs, un tad raksta ar tādu lepnumu, ka no Bauskas slaucēju deja izplatās pa visu Latviju.*”¹⁰⁵

Ekspedīcijas apraksts publicēts arī laikrakstā Literatūra un Māksla, kurā minēts, ka rajona kolhozu un darba vietu mākslinieciskās pašdarbības kolektīviem sniegta palīdzība, organizējot praktiskās nodarbības un instruktāžas, kā arī lasītas vairākas lekcijas.¹⁰⁶

Laimīgā dzīve kolhozos iezīmēta gan ar pārticību, gan cilvēku skaistumu, gan salīdzināta arī ar dzīvi citur – kapitālisma zemēs, kas esot daudz sliktāka. Tiek pieprasīts arī salīdzinājums ar iepriekšējo, pirmskara dzīvi.

“Lauku cilvēks dzīvs arī caurvējā, fabrikas strādnieks slēpts no vēja arī sienās mirst.”

107

---

¹⁰⁴ 4.zinātniskā ekspedīcija Siguldā un Līgatnē, LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/519650> [aplūkots 15.04.2018]

¹⁰⁵ RKPK-intervija.

¹⁰⁶ Niedre, J., Padomju folkloras Bauskas rajonā. Kalpiņš, V. (red.) *Literatūra un Māksla*. Nr.34. Rīga: LKP CK izdevniecība, 1951, 2.lpp.

¹⁰⁷ 4.zinātniskā ekspedīcija Siguldā un Līgatnē. Teicēja: Baidiņa, K., LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/547325> [aplūkots 15.04.2018]

“Agrāk sacīja: Sieviete pie mašīnas - beigta lieta. Tagad saka: Sieviete pie mašīnas augsta produkcija.”¹⁰⁸

Kā arī netiek aizmirsts parādīt vācu slikto kundzības laiku, kas tāds bijis arī Līgatnes papīrfabrikas strādniekiem.

“Kad septiņpadsmitajā gadā (domāts 1917. gads) pēc revolūcijas vācieši okupēja Vidzemi, Līgatnes papīra fabrikas kungi padzina no fabrikas visus strādniekus kas bija piedalījušies revolucionarajās sapulcēs. No dzīvokļiem izmeta veselas ģimenes, izmeta bērņus, trenkāja ar suņiem līdz ko tie parādījās uz fabrikas ceļa.”¹⁰⁹

Izteikti parādās Staļina personības kults un līdera pozīcijas ieņemšana folkloras tekstos. Staļins tiek veidots kā tautas varonis, pamācītājs un skolotājs.

“Staļina vadībā uz priekšu, uz komunismu.”¹¹⁰

“Staļins - tas ir mūsu Ļeņins.”¹¹¹

Parādās iepriekš maz ievāktās anekdotes, kas pārsvarā tika stāstītas par vācu mācītājiem vai čigāniem, kuri nonāk muļķa lomā, kādu reizi arī par kādu krievu zaldātu, tomēr šādas anekdotes bija rets gadījums. Tika apsmieti ne tikai paši vācu mācītāji, bet arī baznīca kā tāda un garīgā literatūra

“Čigāns ar vienu saimnieku mījis zirgus. Te uzreiz pienācis mācītājs un redzējis, ka čigāns grib iemīt saimniekam klibu zirgu un teicis uz zemnieku: “Čigāns grib tev iemīt klibu zirgu.” Čigāns noskaities un teicis uz mācītāju: “Tu bībeles ērzeli, jāj labāk savu bībeli, čigāna zirgu.”¹¹²

Vāciešiem sliktā loma tiek arī vecajās revolucionārajās dziesmās, kam raksturīga garās dziesmas forma.

“Māte daudzreiz teica man,

---

¹⁰⁸ 4.zinātniskā ekspedīcija Siguldā un Līgatnē. Teicēja: Tīse,A., LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/547327> [aplūkots 15.04.2018]

¹⁰⁹ 4.zinātniskā ekspedīcija Siguldā un Līgatnē. Teicēja: Tīse,A., LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/547328> [aplūkots 15.04.2018]

¹¹⁰ Alksnīte,A., 4.zinātniskā ekspedīcija Siguldā un Līgatnē. LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/519633> [aplūkots 15.04.2018]

¹¹¹ Turpat.

¹¹² 5.zinātniskā ekspedīcija Bauskā. Teicēja: Kireja,J., LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/519638> [aplūkots 15.04.2018]

*Necelies pret kungiem,
Dabūsi tu katorgu, sakals tevi ķēdēs.*

*Tundrā, tundrā, tundrajā,
Tur tu dzīvi beigsi,
Tundrā, tundrā, tundrajā,
Kājām asiņainām.*

*Māti neklausiju es,
Kungiem pretī cēlos
Un par to nosprieda
Katorgu un trimdu.*

*Tundrā, tundrā, tundrajā
Lai es dzīvi beidzu.
Tundrā, tundrā, tundrajā
Kājām asiņainām.”¹¹³*

Kad strādnieku folklorā tika savākta, pētnieki pievērsās tautu draudzības tematam. 1952.gadā folkloristi brauc uz Aknīstes rajonu un Ventspili. Piektā un sestā zinātniskā ekspedīcija koncentrējās arī uz tautu draudzības pētīšanu. Tika plānots pievērst īpašu uzmanību latviešu un lietuviešu kultūras sakariem, kā arī Bauskas rajona krieviņu lomai latviešu etnoģenēzē. Sestajā ekspedīcijā norisa kultūras sakaru pētīšana arī ar krievu un baltkrievu tautām. Kā arī tika nolemts pētīt lietuviešu, latviešu un igauņu kolhozu zemnieku

---

¹¹³ 4.zinātniskā ekspedīcija Siguldā un Līgatnē. Teicējs: Lapiņš,A., LFK. Pieejams:
<http://garamantas.lv/lv/file/547340> [aplūkots 15.04.2018]

dzīves veidu un kultūras attīstības procesus sociālisma uzvaras un komunisma celtniecības periodā.

M.Vīksna: “(.) 1952.gads ir tāpēc ļoti interesants, ka tur ienāk caur ekspedīciju Rita Drīzuma, Ojārs Ambainis un Jānis Rozenbergs. Trīs vēlāk izcili, lieli folkloristi.”¹¹⁴

Šajā ekspedīcijā arvien vairāk izceļas pašu folkloras vācēju ietekme uz teicēju repertuāru. Folkloras vācēji lasīja teicējiem priekšā no kāda materiāla jāveido jaunā padomju folklorā. Folkloristi tika sūtīti tautā nest apgaismību par to, kādai ir jābūt folklorai.

Reidzāne: “Padomju folklorai jābūt padomju cilvēka dvēseles uzplūdam, kurš slavē padomju iekārtu visos variantos. Folklorā parādās jauno situāciju raksturojošās vārdkopas vai vārdi.”¹¹⁵

Lai gan bija jābūt šai padomju folklorai, tomēr joprojām katru gadu ekspedīcijās lielu daļu sastādīja arī tradicionālā folklorā. Tā nevienā brīdī neizzūd. Arī 1952.gada ekspedīcijā ir tautasdziesmas par Dieviņu, bāleliņiem un mirdzošo saulīti.

“Nevajaga māsiņai

Uguntiņas maltuvē:

Kā saulīte mirdzēt mirdz

Man māsiņas tikumiņš.”¹¹⁶

Turpat blakus bija arī tādas pašas tautasdziesmas, bet tikai ar kolhozniekiem vai oktobrēniem, pionieriem. Šādu tautasdziesmu tekstos mēdza ievietot arī konkrētu, zināmu personu vārdus, kas strādāja minētajā kolhozā.

“Veci, jauni sienu krāva

Dienā simtu gabaniņu:

Ainis, Valdis, Gunariņš

---

¹¹⁴ RPKK-intervija.

¹¹⁵ RPKK-intervija.

¹¹⁶ 6.zinātniskā ekspedīcija Ventspils un Jēkabpils rajonā. Teicēja: Lejniece,E., LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/545078> [aplūkots 19.04.2018]

Tie žeperu vedējiņi.”¹¹⁷

“Jūdzi garš biešu lauks,

Tas priekš mums ir tīrais nieks:

Divās dienās izravējām,

Trešā Juris izvagoja.”¹¹⁸

Ekspedīcijas pierakstos redzami arī piemēri, kur pierakstīta tautasdziesma, bet malā uz lapas komentāros pierakstīts, ka kopīgi izlemts par citu dziesmas variantu, kas turklāt sacerēts uz vietas.

“Lai ir jauki, kur ir jauki,

Kolhozā jauka dzīve:

Darbā ejam dancodami,

No darbiņa dziedādami.”¹¹⁹

Tautasdziesma izskatās pēc tipiskas padomju folkloras, tomēr pierakstīts, ka kopīgi sacerēts cits dziesmas variants, kas atzīts par labāku esam.

“Lai ir labi, kur ir labi,

Kolhozā laba dzīve:

Kopā ara, kopā pļāva,

Ražu veda dziedādami.”¹²⁰

Vārds ‘jauki’ nomainīts pret ‘labi’. Iespējams tāpēc, ka jauka dzīve asociējas ar bezbēdīgu un vieglu, bet laba dzīve ir tāda, kura ir pārticīga. Šādas detaļas arvien bija svarīgas, lai iegūtu pareizo padomju folkloras materiālu. Kā arī it kā pirmajā variantā redzams

---

¹¹⁷ 6.zinātniskā ekspedīcija Ventspils un Jēkabpils rajonā. Teicēja: Lejniece,E., LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/545079> [aplūkots 19.04.2018]

¹¹⁸ Turpat.

¹¹⁹ 6.zinātniskā ekspedīcija Ventspils un Jēkabpils rajonā. Teicēja: Lejniece,E., LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/545080> [aplūkots 19.04.2018]

¹²⁰ 6.zinātniskā ekspedīcija Ventspils un Jēkabpils rajonā. Teicēja: Lejniece,E., LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/545080> [aplūkots 19.04.2018]

ka tie, kas dara darbu ir ‘mēs’, tomēr tas tiek nomainīts pret tiešāku vārdu ‘kopā’. Arī iešana no darba dziedādamiem nomainīta pret ražas vešanu dziedādamiem, ar ko tiek parādīts, ka tā nav tikai darba darīšana, bet gan, ka no katra šī darba rodas arī raža. Padomju tautasdziesmu leksika izceļas ar terminu tiešumu. Šāds tiešu, praktisku terminu lietojums, lai tikai nebūtu pārpratumu un parādītu, cik labi strādā izveidotā sistēma un kā tā caur tautas folkloru iedzīvojas, no mūsdienu skatījuma liekas smieklīga un absurda.

Šāda folkloras veidošana turpinājās arī pēdējā ekspedīcijā pirms Staļina nāves, kura notika Cēsu un Alūksnes rajonā 1953.gadā. “Tās galvenais uzdevums bija vākt materiālus par Latvijas PSR lauku iedzīvotāju dzīves veidu un kultūru pārejas periodā no sociālisma uz komunismu.”¹²¹ Ekspedīcijā dziedātas dziesmas ar nosaukumiem “Kantāte par Staļinu”, “Mēs par mieru”, ”Padomju pase”, ”Miera dziesma” un citas. Folkloras teicēju repertuārā joprojām parādās gan tradicionālā, gan padomju folklorā.

Pēc gada Staļins ir nomiris un seko 1954.gada ekspedīcija, kas noris Gaujienas rajonā. Folkloras vākšana un pētīšana zaudēja savu politisko skanējumu un padomju folkloras vākšanas darbs noklusa.

Ekspedīcijā pēc Staļina nāves dziedātas dziesmas no tradicionālās latviešu folkloras, kā “Velc pelīte saldu miegu”, “Auga, auga roze, “Kas kaitēja man dzīvoti” un citas vienkāršas latviešu dziedamās dziesmas. Jāņu dziesmās vairs parādās tikai Jānis. Kolhozu tēmas gandrīz vairs nav. Arvien tiek vāktas dziesmas, kuras atbilst padomju folklorai, tomēr tās sastāda ievērojami mazāku daļu. Daļu padomju tematikas vēl sastāda dziesmas par vāciešiem. Joprojām parādās gandrīz visās ekspedīcijās populārā dziesma “*Es vācietim tā darītu...*” Tāpat pierakstīti arī teicieni par darba svarīgumu.

“Darbs ir tikuma avots”

“Tad sekmes gaidīt varam, ja darbu daram.”¹²²

---

¹²¹ Vīksna, M., Malēnieši folkloras vākšanas darbā. Markus, D., Cimermanis, S. (sast., red.) *Kultūrvēstures avoti un Alūksnes novads*. Rīga: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 2014, 116.lpp.

¹²²8. zinātniskā ekspedīcija Gaujienas un Saulkrastu rajonā. Teicēja: Bute, A., LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/519323> [aplūkots 20.04.2018]

Kādā ekspedīcijas lapā pierakstītas rindas no Aleksandra Čaka dzejoļa “Miglā asaro logs”, kam turpat blakus “Kolhoznieku vasara”. Materiālos joprojām ir pa kādam padomju tekstam, tomēr ar krietni vieglāku un ne tik uzspīlētu izteiksmi.

Folkloristika šajos septiņos gados apmetusi tādu kā apli. Šī apļa laikā tika gan izstrādāti noteikumi jaunās folkloras radīšanai, kā arī mēģināja to iesēt tautas vidū un pēc iespējas lielākā apjomā savākt un apkopot. Staļina padomju folkloras posms bija īss un līdz galam samākslots tik ļoti, ka, lai arī cilvēki bija iebiedēti un patiešām bija daļa šī ekspedīcijas materiāla, kas sastāvēja no padomju zinātniskajos izdevumos aprakstītās padomju folkloras, tomēr nevienā brīdī nebeidza pastāvēt tradicionālā latviešu folklorā, kas pierāda to, ka tik īsā laika posmā, lai arī ar dažēji sadistiskām metodēm, nav iespējams izskaust kaut ko, kas pastāvējis daudzu simtu gadu garumā.

3.2. Folkloras ideologizācija tautasdziesmās

Padomju folklorā vislielāko popularitāti ieguvušas tieši tautasdziesmas, kuru publicitātei tikusi daudz lielāka loma nekā padomju sakāmvardiem, mīklām, nostāstiem un anekdotēm.¹²³ Tautasdziesmas uzskatīja par vērtīgākajiem tekstiem latviešu folklorā. Tie bija padomju dziesmu latviskojumi, vecās revolucionāru (arī latviešu) dziesmas, satīriskās tautasdziesmu četrindes, kas tuvinās častuškām. Četrinde gan netika uzskatīta par paliekošu vērtību, jo tajā esot grūti izteikt kaujiniecisku saturu.¹²⁴ Tādēļ padomju tautasdziesmām raksturīga garās dziesmas forma. Klasiskā četrinde tiek atmesta, tās vietā galvenokārt ieviešot dziesmas ar trim vai vēl vairākiem organiski vai mazāk organiski saistītiem pantiem.¹²⁵

---

¹²³ Žvinklis, A., Jansons, L. Latviešu padomju folklorā: klasisko folkloras formu vulgarizācijas mēģinājums (1947 - 1957). *Latvijas vēstures institūta žurnāls*. 2016, Nr.2(99), 129.lpp. Pieejams: https://www.lvi.lu.lv/lv/LVIZ_2016_files/2%20numurs/A_Zvinklis_L_Jansons_Latviesu_padomju_LVIZ_2016_2.pdf [aplūkots 02.04.2018]

¹²⁴ Kalniņa, I., Latviešu padomju folkloras konstrukcija. Kursīte, J., (atb.red.) *Letonika. Kultūra un vara*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2006, 34.lpp.

¹²⁵ Niedre, J., *Latviešu folklorā*. Rīga: Latvijas Valsts Izdevniecība, 1948, 212.lpp.

Četrindes gan joprojām sastopamas, tomēr maz, kā tradicionālās folkloras atblāzma. Četrindes tiek būtiski pārveidotas atbilstoši jaunās padomju folkloristikas prasībām.

Tematiski padomju tautasdziesma atspoguļoja plašu daļu padomju dzīves atspoguļojuma, kā arī tās uzspodrināšanu. Lielu daļu padomju tautasdziesmu sastādīja panti, kuros atspoguļota zemnieku cīņa pret vācu muižniekiem. 1905.gada revolūcijas notikumiem bagātais vākums nebija problēma. Tautasdziesmu pantos aprakstīta dzīve nabadzībā un kungu pretējā bagātība. Muižas bagātība un greznums ir zemnieku sviedru un asiņu rezultāts.

“Balta muiža kalniņā,

Kas to baltu balināja?

Stārastiņa līkais spieķis,

Darbinieka asariņas”¹²⁶

Muiža tautasdziesmās saukta arī par elli.

“Elle, elle, kungu rija,

Jaunu vīru mocītāja;

Nomocīja jaunus vīrus,

Jaunu vīru kumeliņus.”¹²⁷

Padomju tautasdziesmās labā un sliktā pretstati ir bieža parādība. Pamatā ir labais, ideālais, ar visām varonīgajām īpašībām apveltītais varonis, līderis, ko bieži vien papildināja arī piedēvētais ārējais skaistums un fiziski attīstīta miesasbūve.

“Bij man šodien piedzīvot

Mūža mirkli skaistāko:

Staļinu es vēlēt steidzu

Dzīves sauli spožāko.”¹²⁸

---

¹²⁶ Pelše,R., Ozols,A., Greble,V., Kokare,E. (red.) *Latviešu tautasdziesmas*. Izlase. Rīga: Latvijas PSR ZA izdevniecība, 1955, 17.lpp.

¹²⁷ Turpat, 17.lpp.

¹²⁸ V.Ābola folkloras vākums, LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/588868> [aplūkots 05.04.2018]

Pretstatā tam bija sliktais tēls, ko atspoguļoja slinkais zemnieks vai dzērājs traktorists vai kā vairākumā gadījumu - vācieša tēls. Sliktais nekad netika atspoguļots tik poētiski un daudzkārtīgi kā idealizētais līderis. Sliktais varonis bija tikai slikts, jo tādām vajadzēja būt galvenokārt, lai radītu vajadzīgos pretstatus. Pie sliktajām īpašībām piederēja viss, kas bija pretstatā labajam.

“Slinki ļaudis slaistījās,

Sienu pļaut neizgāja.

Tiem bij sveši kopu mērķi,

Kolhoznieku pienākumi.”¹²⁹

Idealizētais labais varonis parasti ir pārāks par darba tautu. Vairumā gadījumu viņš to pamāca un ievada uz pareizā ceļa. Darba tauta nebija tikai kā zemākā kārta, bet tāpat kā pašā folkloras tekstu radīšanā, arī folkloras tekstos tā attēlota kā darbības ziņā līderim vienlīdzīga, t.i. vienlīdz noderīga komunisma celšanā, tikai attiecīgi vienmēr zin savu vietu, vienmēr zin, ka jāseko ir visuzinošajam vadonim. Visbiežāk šis apdziedātais un slavētais līderis bija pats Staļins.

Folkloras materiālos tipiski bija atstāt senus latviskos arhetipiskos vārdus, kas attēlo priekšmetus, darbarīkus vai citas sadzīves parādības kopā ar jaunajiem padomju terminiem. Šādi iespējams radot iespaidu latviešu un krievu kultūras sakaru tuvībai un saknēm jau pagātnē. Saglabāti arī dabas ainavu tēlojumi kopā ar kolhozu tematiku. Centās parādīt vecos latviešu zemnieku darba rīkus, aizvietojam tos ar kolhozu jauno tehniku.

“Kolhoznieki priecājās

Traktoristus ieraugot,

Būs vieglāk rociņām

Būs vieglāk kumeļiem.”¹³⁰

---

¹²⁹ V.Ābola folkloras vākums, LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/588878> [aplūkots 05.04.2018]

¹³⁰ V.Ābola folkloras vākums, LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/588870> [aplūkots 05.04.2018]

Pie latviešu tradicionālās folkloras pārveidojumiem būtiski pieminēt tautasdziesmas, kurās latviešu māmiņa, māmuliņa, Dieviņš vai mīļā Māra aizvietoti ar Staļinu. Piemēram, tradicionālā latviešu tautasdziesma, kas skan šādi

“Paldies saku māmiņai

Par to liegu lolojumu:

Nepiekusu dancodama,

Neaizsmaku dziedādama.”¹³¹

pārveidota uz:

“Liels paldies Staļinam

Par gudro padomiņu,

Mierā augt, mierā celt,

Mierā dabu pārveidot.”¹³²

Paldies teikšana mijās ar māmiņu, dieviņu vai Staļinu, tomēr vairumā gadījumu paldies vairs tiek teikts tikai un vienīgi Staļinam. Kā raksta pētniece Ieva Kalniņa, “Staļinam pateicība tiek izteikta par prasmi kopā sēt, kopā pļaut, par nākotni, par dzīvītes iešanu kalnā, par to, ka kungi vairs nav jābaro, par pilnām klētīm, par gudro padomiņu, par pensiju, par zemju un tautu apvienošanu, par miera zemes izveidošanu.”¹³³ Arī dziedāšana un dejošana aizstāta ar padomju valsts celšanu un vecā kardinālu pārveidošanu. Svarīgākais nav dziedāt un dejojot, bet gan strādāt kopējā labuma un miera vārdā. Tajā pašā laikā arī Staļina rūpēm pret katru dzīvo radību padomju valstī nebija robežu, vismaz tautasdziesmu rindās. Tautasdziesma izteic sajūsmu par to, ka neviens cits nespēj mīlēt tautas pārstāvi (bērna vai pieaugušā kārtā) tik ļoti kā Staļins un vienīgi viņš.

“Neviens putnis tā nedzied,

---

¹³¹ dainuskapis.lv. Pieejams: <http://www.dainuskapis.lv/meklet/paldies-saku> [aplūkots 06.04.2018]

¹³² V.Ābola folkloras vākums, LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/588872> [aplūkots 05.04.2018]

¹³³ Kalniņa, I., Latviešu padomju folkloras konstrukcija. Kursīte, J., (atb.red.) *Letonika. Kultūra un vara*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2006, 39.lpp.

Kā kūkojadzeguzīte;

Neviens man tā nemīl,

Kā mīl sava māmuļiņa.”¹³⁴

pārveidota uz

“Neviens bērņus tā nesilda,

Kā sild saule vasarā.

Neviens bērņus tā nemīl,

Kā mīl viņus Staļin tēvs”¹³⁵

Māmuļiņa aizstāta ar Staļintēvu. Kā arī ļoti raksturīgi Staļins netiek saukts tikai par Staļinu, bet par Staļintēvu. Staļins tiek veidots kā idealizētais pozitīvais tēls.

Tāpat, pārveidojot klasiskās tautasdziesmas, izmantots populārais ‘kalējs kala debesīs’ motīvs, kas atrodams daudzu latviešu tautasdziesmu pirmajās rindiņās. Viens no tradicionālo tautasdziesmu variantiem:

“Kalējs kala debesīs

Dzirkstas sprāga Daugavā:

Tai māsai kroni kala,

Kam deviņi bāleliņi.”¹³⁶

pārveidots par:

“Kalējs kala baltu dzelzi,

Dzirkstis šķāda maliņā.

Mieru tautas nosargāja,

---

¹³⁴ dainuskapis.lv. Pieejams: <http://www.dainuskapis.lv/meklet/neviens-t%C4%81%20nedzied> [aplūkots 06.04.2018]

¹³⁵ V.Ābola folkloras vākums, LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/588878> [aplūkots 06.04.2018]

¹³⁶ dainuskapis.lv. Pieejams: <http://www.dainuskapis.lv/meklet/0/kal%C4%93js-kala> [aplūkots 06.04.2018]

Kara plānus sašķaidot. ¹³⁷

Pirmajā rindā debesis tiek nomainītas pret baltu dzelzi. Uzsvērts komunisma materiālisms. Attēlots turklāt nevis ar parastu dzelzi, bet ar baltu, kas akcentē šī pastāvošās darba un tehnikas attīstības ēras gaišumu un nākotnes iespējas. Otrajā rindā dzirkstis sprāgst nevis no Daugavas, bet gan vienkārši maliņā. Daugava kā Latvijas likteņupe aizvietota ar neitrālu, neuzkrītošu vārdu. Aizvietots oriģinālajā tautasdziesmā viss motīvs par māsu un bāleliņiem, tā vietā ir nevis atsevišķas personas, bet gan tautas. Individīda vietā ienāk kolektīvs. Kā arī līdz ar to tiek priekšstatīts, ka tādā modelī valda miers un harmonija. Nepārprotami tiek propagandēta ideja par spēku kolektīvā.

Tautasdziesmu rindās ienāca arī politika un sabiedrībā svarīgu notikumu apraksti. Bija svarīgi atspoguļot arī varas vīru darbu, politikas attīstību un sabiedriskās dzīves uzplaukumu.

“Paldies saku partijai

Par dižo veikumiņu:

Visas tautas saliedēja,

Kā ģimeni mīļāko. ¹³⁸

Pamatā izmantota tā pati klasiskā tautasdziesma, kur paldies tiek teikts māmiņai. Šoreiz māmiņas loma tikusi partijai.

Politiskie notikumi tika ievīti padomju folklorā, lai parādītu un reizē aktualizētu notikumus, kas attiecās uz darba ļaudīm. Tā, piemēram, laikrakstā Literatūra un Māksla tobrīd jaunākā zinātniskā līdzstrādniece A. Ancelāne raksta, ka kolhozieki Aizkrauklē stāsta: “”Kā Staļins likumus devis.” Kad Maskavā bijusi likumdošana, tad ļaudis saaicināti uz Maskavu, uz Kremli. Pats Staļins jaunus likumus pa punktiem lasījis priekšā un jautājis, vai der. Staļina konstitūcijas daži panti latviešu darba ļaudīm jau kļuvuši tik pazīstami, ka tie it kā jau folklorizējušies un tos kā sakāmvārdus lieto ikdienas darba dzīvē, piemēram: Padomju iekārtā darbu taisnīgi atalgo; Katram jāstrādā pēc viņa spējām. [...]” ¹³⁹ Varētu šaubīties, ka šādas

¹³⁷ V. Ābola folkloras vākums, LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/588872> [aplūkots 06.04.2018]

¹³⁸ V. Ābola folkloras vākums, LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/588881> [aplūkots 06.04.2018]

¹³⁹ Ancelāne, A. Staļina tēls latviešu padomju folklorā. *Literatūra un Māksla*. 1949, 25. decembris, 5. lpp.

rindas no Konstitūcijas tiešām folklorizējās, bet visticamāk, ka cilvēki tās vienkārši zināja, jo bija jāzin.

Padomju tautasdziesmās, kurās apdzejoti aktuāli politiskie notikumi, maz vai arī vispār netiek izmantoti mākslinieciskās izteiksmes līdzekļi. Reti izmantoti tautasdziesmu formai raksturīgie salīdzinājumi, metaforas, epiteti, atkārtojumi u.c. Raksturīga tieša, nesamākslota valoda un lakoniska forma. Rindās ietvertā doma izteikta tieši un konkrēti bez jebkādiem iespējamajiem pārpratumiem, kas, iespējams, bija būtiski, lai ātri un efektīvi izplatītu uzspiesto propagandu tautas vidū.

Ar politisku pieskaņu ir arī tautasdziesmas par gaidāmajiem notikumiem, kurās galvenā loma ir nākotnes plāniem un sasniegumiem.

“Gaidām ļaudis, ko gaidām?

Gaidām svētkus oktobrī.

Sabrauks ļaudis kongresam

Lielus darbus izplānos. ^{“140}

Kas ritma un formas ziņā atbilst tematiski pavisam atšķirīgai latviešu tradicionālajai tautasdziesmai:

“Adat, meitas, ko adat,

Vilkam zeķes noadat!

Vilkam kājas nosalušas,

Sila malu tekajot. ^{“141}

Tautasdziesmas formas maiņa notika ievietojot vecajā čaulā pilnīgi jaunu tekstu, ārēji saglabājot latviešu tautasdziesmas pazīmes.

“Lai bij laime, kam bij laime,

---

¹⁴⁰ V.Ābola folkloras vākums, LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/588880> [aplūkots 06.04.2018]

¹⁴¹ dainuskapis.lv. Pieejams: <http://www.dainuskapis.lv/meklet/adat-meitas%20ko%20adat> [aplūkots 06.04.2018]

Laime mūsu kolchozam.

Mums piedzima treji teļi

*Vienai govij vasarā.*¹⁴²

Par latviešu klasiskās tautasdziesmas formas dzīvumu liecināja arī kolhozu sienasavīzēs publicētie panti, kuru pamatā joprojām plaši izmantots tautasdziesmu formai raksturīgais trohajs.

“Pirmā Maijā” slinkas meitas,

Cukurbietes neravēja;

Pašā Jāņu vakarā

Vēl tik stāda kartupeļus.

“Oktobrieši” čakli ļaudis,

*Tie apara papuvītes.*¹⁴³

Tautasdziesma bija ideāla forma propagandas saturiskam ietvērūmam un tās virzīšanai. Ar to varēja gan izplatīt idejas, gan mākslīgi radīt tās veiksmi. Tomēr tas ne tik veiksmīgi izdevās padomju laikā. Mākslīgi radītie teksti gan šodien joprojām ir folkloras krājumos, bet pašā padomju laikā tie neiedzīvojās tautā, kā folklorai tas organiski būtu jādara. Padomju tautasdziesma ir kā paliekoša vērtība atskatam uz pagājušo laiku. Taču tā ir nevis pozitīva, bet negatīva paliekoša vērtība, jo parāda, ka lietas var mākslīgi radīt, uzturēt, bet tām nav izredžu iedzīvoties tautā. Tauta neuzņem mākslīgus veidojumus.

---

¹⁴²V.Ābola folkloras vākums, LFK. Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/file/588866> [aplūkots 05.04.2018]

¹⁴³ Infantjevs, B., Latviešu padomju folklorā, tās krāšanas metodes. Kalniņa, I., (galv. red.) *Letonica*. Rīga: LFMI, 2004, 204.lpp.

SECINĀJUMI

1. Padomju folkloras materiālu analīzē pielietotā kontekstuālā metode un padomju folkloristu pašu atzinums par folkloru kā vēsturisku kategoriju ļāva secināt, ka padomju folkloru var pētīt ļoti plaši. Tāpat kā mūsdienu folklorā, tā nenorobežojas tikai vienā virzienā. To savulaik uzsvērusi arī padomju folkloriste Alma Ancelāne rakstā par J.Niedres "Padomju folkloru": "Folklorā nav stingri izolēta, sevī noslēgta zinātne, tā robežojas ar etnogrāfiju, valodniecību, vēsturi un etnogrāfiju, mūzikas zinātni u.c. disciplīnām." Jāsecina gan, ka šī tēze nav attiecināma tikai uz padomju folkloru vien, bet skatāma daudz plašākā kontekstā.

2. Hronoloģiski skatītā folkloras ekspedīciju analīze ļāva dziļāk izprast padomju folkloristikas vēsturiskuma proponēto principu, kas samērā bieži robežojās ar pseidovēsturiskumu, jo padomju cenzūras apstākļos tika grozīts un veidots atbilstoši ideoloģiskajiem uzstādījumiem. Bakalaura darbā aplūkots tika īss laika posms, kurā tomēr bija manāmas folkloras izmaiņas, kas guva ietekmi no apkārt notiekošajiem sabiedriskajiem procesiem un ideoloģiskajiem uzstādījumiem.

3. Analizējot folkloras zinātnisko ekspedīciju materiālus var secināt, ka padomju folkloras tematika ietvēra plašu sabiedrībā notiekošā atainojumu, bet, protams, padomju garā un no padomju skatu punkta. Tēmu spektra plašums skaidrojams ar folkloras kā ideoloģijas ieroča pielietojumu. Folklorai bija elastīgi jāuzņem gandrīz jebkāda padomju varai vajadzīgā tematika, neatkarīgi no labskanīguma vai formas un satura izkropļošanas iespējamības. Galvenais bija pat ne saturs, bet gan ideoloģiski "pareizo" lietu, nosaukumu un terminu pieminējums.

4. Padomju laikā pastāvēja trīs folkloras veidi. Tradicionālā latviešu folklorā, kas bija pastāvējusi jau pirms padomju laika, padomju folklorā, kuras pamatprincipus noteica padomju valdības un citu vadošo padomju orgānu formulētās pamatnostādnes, visbeidzot - padomju folklorā, kuru par tādu sauc tāpēc, ka tā bija tā daļa, kas radās padomju laikā, bet atšķirībā no propagandētās oficiozās padomju folkloras iedzīvojās tautas vidū. Tā bija folkloras daļa, kas netika publicēta, jo bija raksturojama kā tautā stihiski radusies pretpadomju aktivitāte.

5. Padomju periodā pastāvējusī pretpadomju folkloras veido padomju perioda folkloras būtisku daļu. Pārsvārā tās ir pretpadomju anekdotes, nostāsti, klusībā sacerēti un – plaši nereklamējot – dziedāti pretpadomju “pantiņi” – četrriņdes. Pretpadomju folkloru noteikti būtu vērtīgi izpētīt plašāk kā otru – neoficiālo, pagrīdes padomju folkloras pusi. Bakalaura darbā bija svarīgi apzināt oficiālās padomju folkloras dabu, saprast, ka bez tās pastāvēja arī neatzītā, noklusētā – pret padomju varu vērsta folkloras.

6. Analizējot folkloras materiālus, varēja secināt, ka, lai arī visu tautas daiļradi padomju periodā klāja cenzūra, tomēr folklorā arvien visa laikmeta kopainu veido pats cilvēks. Staļina varas padomju periods pierādīja, ka mākslīgais nepaliek tautā, tas pazūd līdz ar tā veidotājiem. Folkloras pēc būtības ir materiāls, kas dabīgi veidojas un iedzīvojas tautā. Padomju folkloras šādai definīcijai neatbilst, bet tāpēc nebūt nav izpētes vērts. Līdzīgi kā jebkurā posmā ir tādu vai citādu laika prasību diktēta literatūra un tās sacerētāji rakstnieki, kas kādu īsu brīdi atrodas “uz viļņa”, pēc neilga laika pazūdot uz neatgriešanos, tāpat arī ar padomju folkloru un tās oficiālajiem apcerētājiem. No sarunām, intervijām ar vecākās paaudzes folkloristiem iezīmējās totalitāru varu (šajā gadījumā – Staļina laiku) traģika, kad zinātnieks ir spiests runāt un rakstīt ne to, ko un kā viņš redz un izjūt, bet to un tā, kāds ir politiskais pasūtījums. Arī folkloras teicējiem, lai nenokļūtu Sibīrijā, bija ātri un kardināli jāpārkārto savs repertuārs, uz tradīcijas režģiem piemērojot dziesmas par kolhozu un padomju varas, Staļina varenību. Nebija ne kolhozu, ne padomju varas varenības. Tas bija mīts, un kā mīts ir saistošs arī 21.gs. pētniekiem.

SAĪSINĀJUMI

LPSR - Latvijas Padomju Savienības Republika

PSRS - Padomju Sociālistisko Republiku Savienība

RKPK- Rūtas Karlsones privātā kolekcija

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

Avoti

1. LFK, 1.zinātniskā ekspedīcija Ilūkstē.

Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/collection/820/1-zinatniska-ekspedicija-Ilukste>
[aplūkots 06.04.2018]

2. LFK, 2.zinātniskā ekspedīcija Tukuma apriņķī.

Pieejams:
<http://garamantas.lv/lv/collection/831/2-zinatniska-ekspedicija-Tukuma-aprinki> [aplūkots
08.04.2018]

3. LFK, 3.zinātniskā ekspedīcija Ogres apriņķī.

Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/collection/836/3-zinatniska-ekspedicija-Ogres-aprinki>
[aplūkots 10.04.2018]

4. LFK, 4.zinātniskā ekspedīcija Siguldā.

Peejams: <http://garamantas.lv/lv/collection/839/4-zinatniska-ekspedicija-Sigulda>
[aplūkots 15.04.2018]

5. LFK, 5.zinātniskā ekspedīcija Bauskā.

Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/collection/848/5-zinatniska-ekspedicija-Bauska>
[aplūkots 15.04.2018]

6. LFK, 6.zinātniskā ekspedīcija Ventpils un Jēkabpils rajonā.

<http://garamantas.lv/lv/collection/853/6-zinatniska-ekspedicija-Ventspils-un-Jekabpils-Aknistes-un-Neretas-rajona> [aplūkots 19.04.2018]

7. LFK, 7. zinātniskā ekspedīcija Cēsu un Alūksnes rajonā. Pieejams:
<http://garamantas.lv/lv/collection/855/7-zinatniska-ekspedicija-Cesu-un-Aluksnes-rajona>
 [aplūkots 19.04.2018]
8. 8.zinātniskā ekspedīcija Gaujenas un Saulkrastu rajonā, LFK.
 Pieejams:
<http://garamantas.lv/lv/collection/857/8-zinatniska-ekspedicija-Gaujenas-un-Saulkrastu-rajona>
 a [aplūkots 20.04.2018]
9. <http://www.dainuskapis.lv/>
10. V.Ābola folkloras vākums, LFK.
 Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/collection/2219/V-Abola-folkloras-vakums> [aplūkots
 06.04.2018]
11. Autores veiktās intervijas: Intervija ar Māru Vīksnu, Beatrisi Redzāni un Elgu Melni. (10.05.2018)

Izmantotā literatūra

1. Ancelāne, A. Staļina tēls latviešu padomju folklorā. *Literatūra un Māksla*. 1949, 25.decembris, 5.lpp.
2. Ancelāne, A. Grāmata par latviešu folkloru. *Literatūra un māksla*. 1948, 26.septembris, 4.lpp.
3. Ancelāne, A. Kolchozu darbs un dzīve latviešu padomju folklorā. Grām.: Pelše, R., Niedre, J., Ozols, A. (red.) *Latviešu padomju folklorā*. Rīga: Latvijas PSR ZA izdevniecība, 1953, 51.-84.lpp.
4. Bula, D. *Mūsdienu folkloristika paradigmas maiņa*. Rīga: Zinātne, 2011, 317.lpp.
5. Engelss, Fr., *Darba loma pērtiķa tapšanā par cilvēku*. Rīga: Grāmatu apgāds, 1945, 15.lpp.
6. Ērglis, A., Folkloristu laiki Jaunpiebalgā: 1954.gads. Vērdiņš, K. (galv.red.) *Letonica*, 2012, Nr.3(24), 22.-33.lpp.

7. Infantjevs, B., Latviešu padomju folklorā, tās krāšanas metodes.
Kalniņa, I. (galv. red.) *Letonica*, 2004, Nr. 11, 201.-209. lpp.
8. Gorkijs, M., *Par literatūru*. Rīga: VAAP Grāmatu apgāds, 1946, 381. lpp.
9. Konstante, I., *Staļina garā ēna Latvijas tēlotājā mākslā. 1940.-1956.* Rīga: Neputns, 2017, 800. lpp.
10. Kalniņa, I., Latviešu padomju folkloras konstrukcija. Kursīte, J., (atb. red.) *Letonika. Kultūra un vara*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2006, 30.-40. lpp.
11. Latvijas folkloristikas padomju ceļš. *Literatūra un māksla*, 1947, 25. jūlijs, 2. lpp.
12. Krogzeme-Mosgorda B., Kontekstuālā pieeja skolēnu atmiņu albuma materiāla interpretācijā. *Letonica*, 2004, Nr. 11, 19.-20. lpp.
13. Niedre, J., Padomju folklorā Bauskas rajonā. *Literatūra un Māksla*, 1951, 26. augusts, 2. lpp.
14. Niedre, J., Ozols, J., *Latviešu sakāmvārdi un parunas*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1955, 288. lpp.
15. Niedre, J. *Latviešu folklorā*. Rīga: Latvijas Valsts Izdevniecība, 1948, 231. lpp.
16. Niedre, J. Par padomju folkloristiku. Feldhūne, A. (red.) *Etnogrāfijas un folkloras institūta raksti*. Rīga: Latvijas PSR ZA izdevniecība, 1953, 55.-71. lpp.
17. Pelše, R. *Latviešu un krievu kultūras sakari*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1951, 432. lpp.
18. Pelše, R., Ozols, A., Greble, V., Kokare, E. (red.) *Latviešu tautasdziesmas*. Izlase. Rīga: Latvijas PSR ZA izdevniecība, 1955, 435. lpp.
19. Strods, J. *Zem melnbrūnā zobena*. Rīga: Zvaigzne, 1994, 152. lpp.
20. Vīksna, M. Malēnieši folkloras vākšanas darbā. Markus, D., Cimermanis, S. (sast., red.) *Kultūrvēstures avoti un Alūksnes novads*. Rīga: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 2014, 96.-124. lpp.

Interneta resursi

1. Ekmanis,R., Pārdomas un meklējumi. Padomju mitoloģija Latvijā. *Jaunā Gaita*. 1959, 116.lpp.

Pieejams: http://jaunagaita.net/jg21/JG21_Ekmanis.htm [aplūkots 26.03.2018]

2. Žvinklis,A., Jansons,L. Latviešu padomju folklorā: klasisko folkloras formu vulgarizācijas mēģinājums (1947 - 1957). *Latvijas vēstures institūta žurnāls*. 2016, Nr.2 (99), 124.-158.lpp.

Pieejams:

https://www.lvi.lu.lv/lv/LVIZ_2016_files/2%20numurs/A_Zvinklis_L_Jansons_Latviesu_pado_mju_LVIZ_2016_2.pdf [aplūkots 02.04.2018]